

... de signo xpi. **Q**uoniam natus
in uirgine fuit uir ualde mirabile
nullus enim potuit ipm facere nisi deus
alud Jo. in. **D**emo pot her signa facere
saris nisi deus fuerit cum illo. **U**nde
in. **U**nde q in xpi incarnatione fuit
natura. **N**otabilia signa q. s. **Q**uoniam
uere fuit immutata. **P**rimo q fuit im
mutata. **R**egenerata. **R**esurrecta. **R**estituta.
fuit temporaria. **B**ilitas. **D**e. **E**ni
m fuit inuoluta. **M**o fuit immuta
le. **I**u est immutabilis et eter nus est.
Signu qd fecit. **M**oses coram pharaone
gram suam. **C**reata in terram et mu
te in olubru. **S**icut di. **Q**uia ve

... **P**etrus. **S**icut **H**est. **I**ij et viij. **I**te ue kni.
ni totum esset regis assuet. **D**e. **M**us. **S**icut
tas q totu ipm uera inferu. **A**udat
int et q nullus ad eu uenire. **N**otem nisi
pino uicijam suam. **S**icut suu bndm. **E**o
fuit q. **R**edimitione. **M**endat. **N**il. **U**nde
m. **U**ndem ad. **E**ster. **A**d. **L**ti.
... **I**gnie in signu. **E**ni. **I**te fuit p. **M**ari.
... **I**nter. **E**t sic. **H**uano. **G**ener. **U**e
ma est obtenta et tota. **S**u. **T**ens. **T**em.
alio. **G**en. **U**i. **A**rmu. **M**eu. **P**onam. **I**n. **A**mb. **U**ens.
i. **F**iliu. **M**eu. **P**onam. **I**n. **M**are. **P**uris. **V**iscerib.
et erit signu. **F**ederis. **I**nter. **M**e. **E**t. **T**erri. **E**ni.
ipam. **D**e. **S**en. **C**ritus. **U**ntu. **S**ignu. **F**uit
q. **I**bi. **I**ndinata. **O**ck. **S**ub. **L**itus. **F**uit. **M**ag.

33 sache, →

Ne

Sammelwerk

ds

10. 10. 72

XX

EXPLANATIO CAP. IX. ESAIÆ,

Quam

Deo ter opt. Max. potenter adjuvante,

SUB PRÆSIDIO

Viri Admodum Reverendi, Excellentissimi & Clarissimi

DN. VVILHELMI LYSERI,
Sacrosanctæ Theologiæ Doctoris & Professoris pu-
blici celeberrimi, Alumnorum Electoralium Inspectoris
Gravissimi, RECTORIS H. T. MAGNIFICI, Præceptoris ac
Promotoris sui, sanctâ observantiâ ætatem
colendi,

Publico Examine subijcit.

M. MICHAEL SCHNEIDER
Betterfeldâ-Saxo.

Ad d. 30. Decembris In auditorio Majori.

WITTEBERGÆ,

Typis Hæredum CHRISTIANI THAM,
Anno MDCCCXXX,

20+

V I R I S

Amplissimis, Spectatissimis, Prudentissimis,

Reipubl. SCHMIDEBERGENSIS

Consulibus Meritissimis, cæterisq; ejusdem
Senatoribus dignissimis &c.

*Patronis, Mecænatibus ac Fautoribus
suis Magnis, magna observantiâ colendis,
venerandis*

Disputationem hanc Theologicam

In suorum studiorum Recommendationem

submissô animi cultu
do
dico
consecro

M. Michael Schneider
Autor & Resp.

בשם יהוה

Inter alia encomia, quibus Rex & Propheta David virtutes Verbi Divini decantat, ejusdem Jucunditas facile primatum obtinet, quam hiscè verbis expressit. Psal. 19. v. 9.

פקודי יהוה ישרים משמחי לב

Verbum divinum
jucundum

Etenim si ad omnia, quæ in hac rerum Universitate Jucunditatis colore tincta apparent, oculorum aciem converterimus, experimento discemus, omnia abundantissimè scripto Dei verbo convenire. Sunt, qui delectantur *Historiis*, quippè quarum beneficiò res seculi retrolapsi sibi in mentem revocare possunt, Hinc literarum monumentis proditum est, *Alexandrum M.* tantò ardore erga scripta *Homeri* flagrasse, ut ea interdum *aurea arcule*, noctu verò pulvinari suo reservanda daret: Ast quantò majori delectatione *Sacra Divini verbi historia* leguntur? Hæ nos de Dei voluntate informant, à vitiis deterrent, ad virtutum studia invitant, & animum de fatigatum mira jucunditate permulcent, Dignæ profectò sunt, quæ *capsule cordis nostri* includantur, & debita industriâ pellegantur. Alii in cognoscendo *Jure* maximam delectationis suæ momentum positum habent; Verùm, cur non potius *Sacra divini codicis volumina* evolvamus, hæc enim saluberrimâ *summi Juris* cognitione nos imbuunt, hæc sunt *Judicia Domini vera, justificata sunt pariter* Psal. 19. 10. Nonnulli *Facultatem medendi* inter delicias habent: Multò preciosior *Medicina Verbum Dei* est, morbum enim animæ, peccato infectæ, neq; herba, neq; malagma sanat, sed tuum, ò Domine, Verbum, quod sanat omnia Sap. 16. 12. Multi gaudent opulenta *Magnatum Thesauraria* perlustrare, amœnos in *hortos* exspatiari gaudent multi: Sanctum Dei verbum est, quod *recondita cælestis aula mysteria* nobis recludit, quæ pia mens non rimando, sed admirando contemplatur: Sanctum

quo ad historias

quo ad jura

quo ad medicinam

quo ad Thesauraria

quoad arma,

quoad margaritas
& aurum

quoad cibaria

quoad potum

Arbor Dei verbum *Spiritualis Animarum hortus & Paradisus* est: In hoc conspectui nostro se sistit *Arbor Vita*, Christus, qui est *beatissimum illud lignum vita* de quo Apoc. 12. v. 2. In hoc obvia nobis est *Arbor scientia Boni & Mali*, Lex Dei, quæ bonum eligendum, malum verò fugiendum esse docet. In hoc oculorum nostrorum aciem perstringunt multæ dictorum myriades, quæ instar *flosculorum manu devotionis tractata*, desiderabilem vividæ consolationis *succum* sudant. Scimus multos se *Armamentarius* delectare, multijugâ machinarum, saxorum volantium, similibusque tormentorum supellectile instructis: Quem verò fugit Scripturam S. *spirituale esse Armamentarium*, quippè in quo reperire est *Malleus legis* Jer. 23. v. 19. *Funda Davidis*, seria scilicet & ardens *Precatio*, quæ *Infernalem Goliathum* prostermit I. Sam. 17. *Armatura Dei*, *Loricæ Justitiæ*, *scutum fidei*, *galea salutis*, & *gladius Spiritus* Eph. 6. v. 14. II. seq.

Nonnullis *splendidum auri lutum*, *Margaritæ*, similesq; *opes & Divitiæ* ansam delectationis præbent: *Preciosissimus thesaurus*, *Præstantissimum aurum*, *nobilissima Margarita* Verbum Dei est, *cujus comparandæ causa omnia vendere debemus* Mat. 13. v. 45. *Aurum* est (Psal. 19. v. 13.) *ob generositatem*, quâ omnia antecellit: *Aurum* est *ob Puritatem*, quâ sordes cordis humani abstergit Psal. 19. v. 12. *Aurum* est *ob illuminationem*, qua tenebras intellectus dispellit: *Aurum* est *ob confortationem*, qua nos in humilitate sustentat, ne pereamus Psal. 119. v. 9. 2. *Aliis volupe est lautis epulis & delicatis tibus se pascere*: *coelestis anima tibus* est Verbum Dei Mat. 4. v. 4 *quovis melle dulcior* Psal. 19. v. 13. Hoc est verum illud *Lac* *cujus potus alimur & enutrimur* I. Cor. 3. v. 2. *Qui æstivô tempore vehementioribus solis ardoribus defatigantur, ad fontes & aquas decurrunt, ut sitim restinguant, & unde lætentur habeant*: Magna *magni Dei elogia sunt Fontes Israël*, qui animas, peccatorum & afflictionum æstu confectas refocillant ac fecundant, ut siti rerum terrenarum expletâ veros bonorum operum fructus proferant Psal. 1. v. 2.

Porro quæ hæctenus de scripto Dei Verbo in genere sunt dicta, ea quoque in quemq; ejusdem *librum*, imò quodlibet *caput* quadrant. Quemadmodum enim quævis gutta aquæ aquaducti meretur

meretur, quippè ejus temperamentum & virtutem pro sua
portione refert. Ita & quilibet sancti codicis liber, nec non quod
libet ejusvis libri caput, ea, quibus Scripturam S. salutavimus,
elogia meretur, eademq; virtute, quâ totum sacrae Doctrinae cor-
pus eveximus, pollet. Exemplo & Documento nobis sit pra-
sens nostram caput *Propheta Esaiâ*. Enarrat hic in illo historiam lon-
gè jucundissimam, Nativitatem & Beneficia Messia concernen-
tem, quam merito arculæ cordis reservandâ dare, ac in perpetuo
conspectu habere deest. Informat nos de viis *Judiciorum Dei*, quas
in Ecclesiæ gubernatione observare solet. *Morbum animæ nostræ*
non solum indicat, sed ejusdem quoq; Remedium describit &
commendat. *Præterea recenset ejusmodi mysteria*, quæ sunt
mirabiliter singularia, ac singulariter mirabilia, Incarnationem
nempe Filii Dei, nec non duarum Naturarum in Ipso unionem.
Monstrat nobis in *hortulo capitis hujus præter alios Dictorum*
floribus Arborem Scientiæ Boni & Mali imò ipsam Arborem vitæ,
Christum. Commendat nobis in hoc *Spirituali Armamentario*
fundam Davidis, precatorem, quâ manum Dei extantam aver-
tere possumus: *Loricam Justitiæ*, quam per veram Penitentiam
induere; *scutum fidei*, quo ingruentium tentationum sagittas
excipere debemus. Edisserit, quæ sint *vera Divitia*, acquisita
nimirum *Justitia Christi*, quam pauperes Spiritu, peccatorum
pondere depressi, manu fidei recipiunt, sibi que applicant. Do-
cet ulterius, quæ sint *coelestes animæ Epula*, nempe Participatio
beneficiorum Messia, quâ ab æterna fame tuti sumus. Derivat
deniq; in omnes, æstu calamitatum arefactos, *aquas vividae con-*
solativnis, quando liberationem ab insultibus & sarcasmis, qui-
bus infernales hostes nos exagitarunt, verbis sat dignis depingit.
Quapropter eò ardentiori devotione & majori industriâ expla-
nationem nostrî jam laudati capitis instituemus, quo gratiori
rerum jucunditate illud refertum esse scimus. Cùm verò in-
confesso sit bonam dispositionem rei clarissimam afferre lu-
cem, idèò nos quoque intra certos ordinis limites continebimus,
ut eò feliciter telam suscipiendæ narrationis pertexere queamus,
appositori scilicet:

I. Generalem totius capitis Partitionem,

II. Genuinam Verborum Textus Expositionem, in qua
versionem Vulgatam sequemur, originali tamen lin-
guâ non neglectâ,

III. Quæstionum quarundam Decisionem,

IV. Dictorum, apparenter sibi contradicentium concilia-
tionem, & tandem

V. Locorum Moraliu collectionem & Annotationem.

Christe tua intensis pulsamus pectora votis,

Ut nobis luce gratiæ tuæ viam monstrare velis, quo depul-
sis omnibus errorum tenebris verum sensum verbi tui inquiramus,
inquisitum perpendamus, perpensum ad Nominis Tui
gloriam ac nostrorum omnium emolumentum transferamus,
per & propter sanctissimum meritum tuum Amen.

GENERALIS CAP. PARTITIO.

Partes cap. IX. Esaiæ duæ sunt. *In priori* proponit Propheta
Consolationem, Messiæ Beneficia describendo, *In posteriori* subjun-
git *comminationem*, pœnas fatales Israelitis denunciando. Meliori
contextus intelligentiæ me consulturum fore arbitror, si totum
caput sequentis Tabellæ cancellis inclusero.

PARS

Ignorantia duplex

3. cap. 5. v. 8. &c. 3. pro omni genere calamitatis, angustiis & afflictionibus Esa. 1. v. 30. Tenebre afflictionis (תְּוִמָּה) Sic Thren. 3. v. 2. Job. 3. v. 23. c. 15. v. 22. c. 17. v. 12. Mich. 7. v. 9. 4. non saltem pro ignorantia tam pure negationis & nuda inscitia, quā pro ignorantia prave dispositionis & omnipigena impietate ac malitia Rom. 13. v. 12. Abijciamus opera tenebrarum Eph. 5. v. 8. Eratis aliquando Tenebrae, nunc autem Lux in Domino 5. pro squalore infernali & eterno Mat. 8. v. 12. c. 22. v. 13. c. 25. v. 30. 2. Pet. 2. v. 17. 6. pro receptaculo mortuorum & sepulchris Psal. 87. v. 13. Nanquid cognoscuntur in tenebris (תְּוִמָּה) Mirabilia tua? 7. & ultimo pro locis secretis, & ab humana societate alienis, Psal. 107. v. 10. Sedentes in tenebris (תְּוִמָּה) & Umbra Mortis id est carceribus, Mat. 10. v. 27. quod dico vobis in tenebris 1. Cor. 4. v. 5. qui illuminabit abscondita tenebrarum. Harum significationum secunda, tertia, quarta & quinta sunt hujus loci; ceterae instituto Prophetæ non conveniunt. Deduco hoc ex oppositione Lucis, quā Christus, ut in progressu audiemus, insinuat. 2. Dispellit enim hic tanquam sol Justitia Mal. 4. v. 2. tenebras mentis eandem luce Evangelii illuminando Eph. 1. 18. Joh. 1. v. 9. 3. Dispellit tenebras afflictionis, dum pios consolatur, eisq; viam monstrat, quā ex caligine angustiarum eluctari possint Psal. 91. v. 15. Dispellit tenebras affectate malitie & Impietatis, nos renovando, ut lux nostra coram hominibus luceat Mat. 5. v. 16. Dispellit 5. denique tenebras eternas & exteriores, nos ex tenebricosa hac miseriarum valle in beatam æternæ felicitatis sedem transferendo, ubi Beati neq; solis, neq; Luna lumine egent Esa. 60. v. 19. Apoc. 22. 5. Emergit ex dictis talis Prophetæ sensus: Ante lucis magnæ id est Christi adventum omnia fuerunt tenebris circumfusa, quantum ad cognitionem Dei, veram Tranquillitatem, Pietatem & felicitatem æternam attinebat, imprimis quidem apud Græcos sive Ethnicos: aliquadantenus verò apud Judæos, quippè quibus vera illa Lux typis tantum adumbrata fuit. Ast ex oriente sole Justitiæ omnes obstantes tenebræ sunt dissipatæ.

vidit

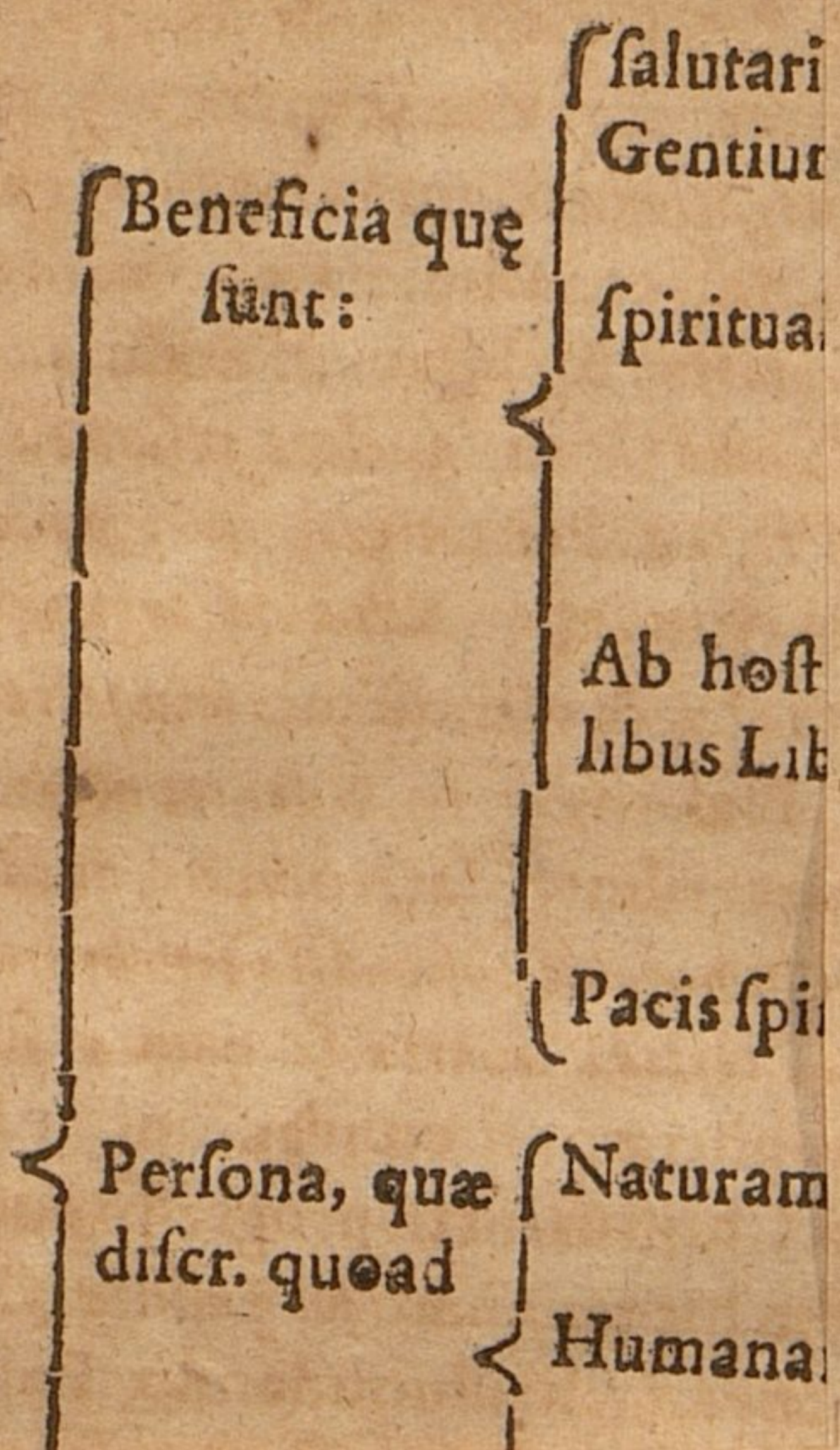
Vidit: In Hebr. habetur verbum plur. וָרָאוּ Viderunt, quod ad præcedens Participium וָרָאוּ refertur. Positum autem est hic

Partes hujus cap. duæ sunt, quarum

Partes hujus cap. duae sunt, quarum,

Prior est Evangelica
& consolatoria, ac
describit ventu-
rum Messiam:
In hac observa-
Christi

Partes hujus cap. duae sunt, quarum

Prior est Evangelica & consolatoria, ac describit venturum Messiam: In hac observa. Christi

Beneficia quae sunt:

- salutaris Populi in tenebris ambulantis Illuminatio vers. 1.
- Gentium Vocatio vers. 2.
- Spiritualis exultatio, quae describitur gaudij
 - Indicatione vers. 2.
 - comparatione cum
 - Messe
 - spoliis
 - ibid.
- Ab hostibus spiritualibus Liberatio, quae
 - attingitur, facta-mentionem
 - Jugai. e. peccati
 - Virgai. e. pœnarum
 - Bauli. e. Legis
 - confertur cum Victoria Gideonis v. 3.
- Pacis spiritualis Recuperatio vers. 4.

Persona, quae discr. quoad

- Naturam Divinam } quando Propheta me-
- Humanam } minit
- Nomina, quae nos de beneficiis Mes- } Admirabilis
- się commonefaciunt, quorum sex: } Consiliarius
- } Deus
- } Fortis
- } Pater Aeternitatis
- } Princeps Pacis

Regnum quod descr. à

- Forma: per impositionem Principatus super humerum. } v. 5.
- Latitudine & Multiplicatione
- Fundatione in iudicio & Justitia } v. 6.
- Duratione quae aeterna dicitur.
- Sede, quae est solium Davidis

Epiphonema, quo priori capituli parti Propheta colophonem imponit v. 6.

Prophetae Praefatio, quae continet

- Prophetiae missionem
- Missionis Autorem
- Prophetiae objectum

Posterior est Legalis & Comminatoria, quae miserabilem statum Reip: Judaicae depingit. In qua occ.

Ipsa Narratio

- Culpa seu Peccatorum quorum sunt quin quae
 - Animi Elatio, quae perstringitur vers. 8.
 - depingitur vers. 9.
 - Ejusdem obstinatio vers. 13.
 - Populi per Prophetas seductio vers. 15.
 - Hypocritica simulatio vers. 16.
 - Immanis opum Appetitio vers. 18. & 19.
- Pœna seu suppliciorum quae descr. à ab
 - causa efficiente vers. 11. 12. 16. 20.
 - causa *ωργισμένη* furore & ira Dei
 - indicatur v. 12.
 - quae adumbratur
 - metaphorai-
 - gnis v. 17.
 - causis administris
 - Assyrii
 - Syrii
 - Philistaei
 - Hostibus qui sunt (v. 16.)
 - cōsiderationis defectu
 - objecto, hominibus puniendis, qui vel conditionis
 - Summa, quae capi & cauda
 - Mediae & arundini
 - Infimae & iunco

v. 10. } comparantur v. 14.

PARS

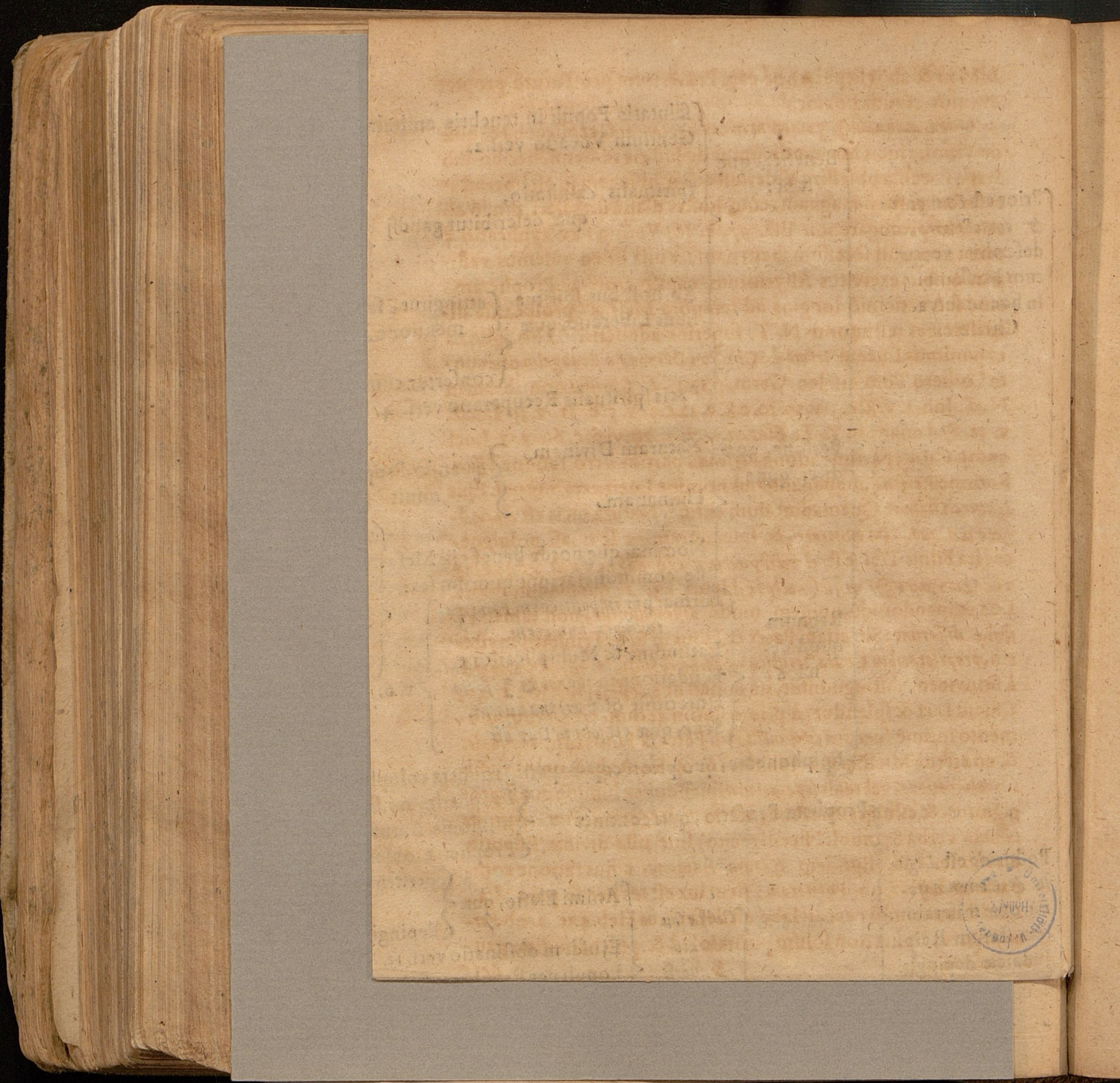
Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is arranged in several columns and appears to be a list or a series of entries.

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is arranged in several columns and appears to be a list or a series of entries.

TARS

Städt. u. Landesbibliothek
Halle

hic, ut & alibi sæpè in hoc cap. Præteritum pro Futuro propter
eventus certitudinem.

Lucem magnam] Jansenius in cap. 25. concord. explicat hæc, quæ
de Visione lucis Magnæ dicuntur de Judæis, à Sennaheribo sub
Rege Ezechia obsessis: Viderunt enim hi lucem id est liberatio-
nem & lætitiã magnam, cum hostes planè singulari modò ab
Angelo profligarentur Esa. 37. v. 36. Verùm hæc explicatio à
textu nonnihil secessum facit, nam 1. nulla in eo videmus vesti-
gia, quibus exercitus Assyriorum exprimat. 2. Prophetam
hoc suò vaticiniò longius ad tempora Messiaë prospexisse di-
spalescit ex testimoniis N. T. superius adductis. Nos igitur
exponimus Lucem Primò de Christo; Deinde de Evangelio præeun-
te Luthero Tom. III. Jen. Germ. p. 174. 1. Christus non solum in
N. T. Joh. 1. v. 8. c. 3. v. 19. 10. c. 8. v. 12. c. 9. v. 5. c. 12. v. 35. Luc. 2.
v. 32. Sed etiam in V. T. Esa. 42. v. 7. c. 29. v. 6. c. 60. v. 1. Luci
comparatur; partim ratione Personæ, partim verò ratione officii.
Ratione Personæ aliquadantenus nomine Lucis exprimitur I. Ejus
Natura Divina: Quemadmodum enim 1. Natura lucis est ἀπὸ αὐ-
γασίας quoddam emittere, & splendorem ex se quasi progigne-
re: Ita Filius Dei est ἀπὸ γασίας τῆς δόξης, καὶ χαρῆς τῆς
τῆς ὑποστάσεως αὐτῆς (πατρὸς) Hebr. 1. 3. 2. quemadmodum
Lux & splendor suò quidem modò distinguuntur, non tamen τῆ
ἰσότητι differunt: Sic etiam Pater & Filius in S. S. Trinitatis myste-
rio, proprietatibus Characteristicis, γενήσεαι scilicet καὶ ἀγενήσεαι
à se invicem distinguuntur, ita tamen ut ὁμοῦστοι sint Joh. 10. 30.
3. Sicut Lux & splendor à primo statim rerum creatarum mo-
mento intimè fuerunt conjuncta: Ita Pater & Filius sunt coæquales
& coæterni Mich. 5. v. 2. Joh. 1. v. 1. 4. Sicut absq; omni lumi-
nis alteratione, vel reali separatione splendor ex lumine quasi pro-
gignitur, & effulget; Sic Filius est ex Patre genitus sicut lumen de
lumine (verba Symboli Niceni recito) sine ulla divinæ Essentiæ
divisione. II. Eiusdem Naturæ Humana, cujus ratione com-
paratur Luci 1. ob puritatem: sicut lux est res per se pura: Ita
Christus ab omni peccati labe est defæcatus Heb. 4. 15. 2. ob For-
mositatem: Ut lux non solum puritate sed & pulchritudine gau-
det;

lucem magnam

Lux dicitur
Christus

ratione personæ
I. quoad divinitatem

II.
quoad humanitatem

B

det;

det: Ita Christus est pulcherrimus inter Filios hominum Psal. 45.

3. v. 3. 3. ob Amabilitatem: oculi sani & vegeti mirificè luce delectantur: Ast quid, quæso, Christianis amabilius esse potest, quàm Christus? Psal. 27. v. 1. *Quoniam lumine nihil dulcius & jucundius est* (verba sunt Nazianzeni orat. in S. Bapt.) dicitur Christus lumen.
4. 4. ob Apparitionis celeritatem: Ut lux subito se ab ortu ad occasum usq; diffundit: Pari pacto Christus per Beatam suam Nativitatem & Incarnationem è coelorum palatiis ad immam terræ sedem pertigit Mat. 1. v. 18. Luc. 1. v. 35.
5. 5. ob Penetrationis subtilitatem: quemadmodum Lux occulta viscera terræ penetrat, ac in iisdem metalla invisibiliter generat ac producit: Ita λόγος secreta uteri virginis Mariæ invisibiliter penetravit, & ibidem fragiles humani corporis artus mirabili planè ac singulari modò assumpsit.
6. 6. propter Odii gravitatem: Sicut Lux lipipientibus parum lætitiæ affert: Similiter Christus Mundo est exosus Joh. 3. v. 19. *Ratione officij* Christus cum Luce confertur: ita: 1. Ut lux omnibus hominibus suum communicat splendorem: Ita Christus est Salvator omnium, qui cunctis beneficia sua offert 1. Tim. 4. v. 10. Rom. 10. v. 12.
2. Ut lux obstantes tenebras propulsat: Ita Christus oculos nostros aperit & illuminat Psal. 119. v. 18.
3. 3. Sicut Lux è Somno excitat: Ita Christus nos expergeficit, ne somno peccatorum indulgeamus Eph. 5. v. 14.
4. Ut lux tristitiam fugat, lætitiã verò affert: Ita Christus nos exultare jubet Mat. 5. v. 12. Rom. 12. v. 15.
5. Ut lux flammam accendit: Sic Christus in verbo suo nobiscum loquens, corda flammã devotionis calefacit Luc. 24. v. 32.
6. Sicut lux Occulta hostium molimina detegit: Simili modò Christus fraudes nostri hostis Spiritualis exponit 1. Pet. 5. v. 8.
7. Ut lux dura emollit. Ita Christus duritiem cordis lapidei auferit Ezech. 11. v. 19. 8. Sicut Lux animantibus vitam dat & conservat: Ita in Christo vivimus, sumus & movemur Act. 17. v. 28. Ipse est longitudo dierum nostrorum Deut. 30. v. 20. Hactenus Lucis comparatio cū Christo pertractata fuit: [Nunc, levi, quod dicitur, brachio attingemus, quomodo similitudo Lucis ad Evangelicam quoq; doctrinam accommodetur. Exornatur hæc Luminis titulo 1. Joh. 2. 8. 1. Pet. 2. v. 9. 1. propter

Mentium

Mentium nostrarum illuminationem: Hæ ante conversionem ignorantia tenebris involuta, in spiritualibus caeca sunt, & tunc demum illuminantur, quando Christus voce Evangelii sui nobiscum loquitur. 2. propter Efficacem consolationem, quam Evangelium nobis impertit. Consolatio enim in Script. passim lucis nomine salutatur Psal. 36. v. 10. Prov. 13. v. 9.

Habitantibus] Quæ jam Propheta subiicit, explicatio sunt prioris phrasæ. Habitandi verbò respicit 1. ad Judeos, in terra peregrina afflictos & morti quasi obnoxios 2. ad Gentes in tenebris Religionis plusquam Cimmeriis palpitantes. Tremellius verbum יָשַׁב per sedere expressit, sensu eodem manente.

In Regione] Alii rectius vertunt: In terra, quia in Hebr. est: יֹשְׁבֵי בְּאֶרֶץ

Vmbra Mortis] id est lethali & mortifera. No men Hebr. צֶלְמוֹת compositum est ex nom. צֶל vmbra & מוֹת Mors, & dicto modo explanari debet. Exempla vide sis Psal. 2. v. 9. שֵׁבֶט בְּרֹזֶל Virga ferri id est ferrea seu gladius Psal. 8. v. 14. כְּלֵי מוֹת vasa mortis id est mortifera Gen. 4. v. 42. חֲטָטֵי הַזָּהָב annulus auri id est aureus. Similia occurrunt Esa. 28. v. 1. c. 26. v. 1. &c.

Notantur autem hoc nomine Prophetae summæ calamitates metaphorâ à sepulchris desumpta.

Lux orta est eis] scilicet non ex consilio vel merito ullius hominis, sed tantum ex dono Dei. Sicut enim solis exortus, quò tenebræ fugantur, merum Dei donum est: Ita & illi, qui in Vmbra mortifera sedent, exortum lumen gratiæ unicè Dei clementiæ referunt acceptum. Xantes Pagninus & Arias Montanus textum Hebraicum penitus introsipientes vertunt: splenduit super eos. Tremellius legit: super confidentes in umbra &c. Lux splendet, quanquam in Hebr. non sit futurum יִגֵּד, sed Præteritum נִגְדָה splenduit.

Multiplicasti] Per ἀποστολήν Propheta Deum alloquitur. Hebraicum הִרְבִּיתָ quidam vertunt: Magnificasti. Verbum enim רִבָּה Hebræis non saltem rei multitudinem, sed & magnitudinem ejusdem exprimit: quod videre est in voce רִבָּה דְּרָבָה deducta, quæ

Et in cur lux
1. appellez
2.

Habitantibus
1
2

in regione
umbrae mortis

Lux orta est eis

V. 2. Multipli-
casti

quæ majorem hoc est Magistrum notat, qui quasi majori & copiosiori doctrinæ suppellectile sit instructus.

Gentem] Per gentem quidam intelligunt Judeos, quidam verò Ethnicos, ut paulo post videbimus. Præferimus autem posteriorem opinionem priori, quia I. vox יג Hebræis plerumq; idem significat, quod Latinis Græcus aut Barbarus z. quia Propheta generalia Messia beneficia describit, quorum fructus non saltem ad Judeos, sed etiam ad Gentiles spectant.

Non magnificasti
letitiam

Non magnificasti Letitiam] Hæc verba cum proximè sequentibus: Letabuntur coram te &c. adversâ fronte pugnare videntur, quare autores varias h. l. afferunt conciliationes: I. Calvinus accipit verba Prophetæ comparatè, referens vocem præcedentem יג ad Judeos, qui ante captivitatem Babylonicam vixerunt, hos tantò gaudiò non affectos esse ait, quantò illi, qui tempore Christi victuri erant, afficiebantur. Hujus vestigiis insistit Piscator in comm. super h. l. Verum I. Propheta tam clare loquitur, ut עוונתם hic vix locum invenire queat, z. Pleriq; rectius verba Prophetæ de gentibus interpretantur ob rationes modò expositas. II. Nannullz hunc versum de Sennacheribi exercitu accipiunt, qui quidem multiplicatus sit, sed ab Angelo profligatus, tristis redierit. Verùm de Rege Assyriorum altum in textu est silentium. III. Alij inter quos est Ostander, nomine gentis in specie Romanos intelligunt, quorum multiplicatam potentiam, Judæi ab ipsis subacti, iniquissimò animo essent saturi, quæ expositio, licet per se pia sit, à textu tamen nonnihil aliena esse videtur. IV. Pleriq; Nostratum, secuti Lutherum textum Propheticum potius de gentibus, quam Judeis exponunt, verba illa: Non magnificasti letitiam &c. ad Judeorum invidiam referentes, quâ ergâ gentes conversas, & beneficiorum Christi participes factas flagrabant. Rom. 10. v. 19. Huc enim respexit Lutherus in versione sua Germanica, quæ hujus est tenoris: Du machst der Heyden viel/ damit machstu der Freude nicht viel. Hæc sententia per se vera est: Licet enim quidam Judæi, Evangelicam lucem amplexi, etiam Spiritualis lætitiæ compotes facti sint; maxima tamen eorum pars gentibus felicitatem invidit. V. Sunt qui vaticinii Prophetici complementum in tempora quidem Messia reiiciunt, sed ita, ut hic sit sensus Prophetæ: Tu Immanuel per te & Apostolos multos

Latini sententia

multos ex gentibus & Judais convertes; verum Tibi & Apostolis animum
 intendi non praebebis. Experieris enim una cum illis, majorem eorum
 partem in aeternum interitum ruituram esse. Sed qui scopum Pro-
 phetae altiore mente perpendit, huic expositioni non assurgit.
 Non enim intendit Propheta enarrare, quid apostolis vel Christo
 acciderit, sed potius quid aliis, per praedicationem Christi & A-
 postolorum contigerit, nisi quis velit dicere, secundarius quoque
 Prophetam ad hos respicere. VI. Multi censent, particulam
 נִלְיָ non exponendam esse negative, quasi gaudii multiplicatio-
 nem Propheta neget, sed relative, ita ut personas exultaturas de-
 scribat in hac sententiam: Multiplicasti gentem, Ipsi (vel genti, ut
 quidam; vel Christo, ut alii exponunt) magnificasti letitiam. Lectio
 haec arridet ex Pontificis Cornelio à Lapide in comm. super h. l. ex
 nostratibus verò D. Pappo p. m. in comment. super Esaiam, D.
 Vltimo in harmon script. p. 307. & aliis. Ac sanè textui maxi-
 mam lucem afferret, & omnes difficultatum tenebras propulsa-
 ret, si modò roborosis argumentis posset confirmari. Constat
 quidem literas נִלְיָ inter se per mutari; An verò ad hanc per-
 mutationem ubivis locorum sit recurrendum, aliquis adhuc ani-
 mi dubius esse potest. Interim non negamus hanc expositi-
 onem retineri posse, cum in aliquot locis נִלְיָ pro וִי positum
 esse non nulli Grammatici observent. VII. Aliam autem ad
 huc producimus sententiam non inconcinnam, quam fovet
 Dn. D. Försterus p. m. in comment. super h. l. Existimat hic
 adverbium נִלְיָ negandi, pro adverbio interrogandi נִלְיָ literam וִי ab-
 jectam, positum esse, ita ut talis propullulet sensus Prophetae:
Multiplicasti gentem, an non magnificasti letitiam? Hac sententia
 sanè nequaquam est contemnenda I. propter similem adverbii
 נִלְיָ usurpationem; Praesto enim sunt exempla, in quibus וִי In-
 terrogativum omittitur: v. g. Esa. 33. v. 1. Va qui praedaris, nonne & i-
pse praedaberis (וִי נִלְיָ הֲיִנְיָ) Job. 13. v. 13. Etiam si occiderit me,
in ipso sperabo (וִי נִלְיָ נִלְיָ) Tremellius ita legit: Si enecaret me, non
sperarem? 2. propter Grammaticorum observationem. Adverbi-
 um Interrogandi נִלְיָ וִי suum abijcere testantur Michlöl fol.
 16. col. 2. Drusus de literis וִי p. 27. & c. 3. propter optimam totius
 contextus cohaesionem; nam stante hac expositione omnis contra-
 dictio

VI.

VII.

VIII. Sentia est L.
 Joh. Mülbmanni hunc textum
 concione ita parate ex-
 ponentis: Multiplicasti q-
dam gentem Judaorum
juxta promissionem Abrahae
factam Gen. 13. 15. verum
haec multiplicatio tantum
non excitabit letitiam,
quantam afferet Messiae
missio & adventus in carne

dictio Prophetæ expirat, ac tantum abest, ut Prophetæ neget, Deum gaudia multiplicasse, ut ipse potius confidenter affirmet, Deum eadem magnificasse, siquidem Interrogatio negativa apud Hebræos efficit Affirmationem vehementem, cujus rei passim exempla in sacris occurrunt.

Laetabuntur

coram te

sicut qui letantur in messe

*sicut exultant victores
capta prædâ*

*Quando dividunt
spolia*

Laetabuntur] Scilicet gentes & Judæi per Christum convertendi; quanquam non desint, qui hîc subaudiunt quoq; Christum & Apostolos conversuros. Pro: *Laetabuntur* rectius Pagninus & Tremellius vertunt: *Letari sunt*, quia, in textu originali legimus præteritum: לִּמְנוּחַ

Coram te] In Heb. est לְפָנֶיךָ id est coram facie tua. Non describitur hîc gaudium mundanum & externum: Sed spirituale & internum, quod fit in Domino Salutari nostro Luc. 1 v. 47. Piscator phrasin Propheticam exponit de cultu adorationis, quod pij in N. T. Deum sint persecuturi ita: *Laetabuntur coram Te* id est *Laetabuntur prostrati coram facie tua*.

Sicut qui letantur in messe:] $\text{בְּקִצְרֵי מִשְׁמֵחִים}$ id est juxta letitiam, (quæ est) in messe. Describit Prophetæ exultationem spiritualem ex prædicatione Evangelii conceptam, metaphorâ à messe ductâ, cui aliàs prædicatione Evangelii cõparatur Mat. 9 v. 37. quasi dicat: Magnâ lætitiâ perfunduntur Agricollæ, quando benignos terræ fructus colligunt: At quantò majori gaudio afficiuntur pii, cum messem Evangelicam aspiciunt, cumque se ipsos quoq; in illa congregatos vident, ne cum impiis, tanquam paleis, igne infernali comburantur.

Sicut exultant victores capta prædâ:] Ex Hebræo ad literam sic: Secundum quod exultabunt, cum distribuunt illi (subaudi milites) prædam. Ubi notandum i. verba illa: Victores capta prædâ in textu Hebræo non legi. in eodem Futurum: יִשְׂמְחוּ Exultabunt, positum pro præsentî, notare actum continuum, (ut Grammatici loquuntur) ita exponendum: Sicut exultare solent, cujus rei exempla occurrunt Psal. 3 v. 5. Vox mea ad Jehovam clamabo (אֶקְרָא) id est clamo vel clamare soleo Mal. 1 v. 6. Filius honorabit (יִכְבֵּד) Parentem id est honorare solet vel debet,

Quando dividunt spolia.] Ex textu authentico ita deberet legi: In dividendo eos spolia; Sed particula כִּי exponenda est per cum vel Quando. Notatur autem hic gaudium, quod pii percipiunt ex fructi-

fructibus Passionis & Resurrectionis Christi, qui in verbo & Sa-
cramentis ad hunc usq; diem, Deo sic gratiosè disponente, di-
stribuuntur. Sensus vatis hic est: Magnum est gaudium, cum
hoste devictò rapta spolia dividuntur; At majus quod Christus
spiritualem hostem. Fortem illum armatum ex atrio pectoris
nostri eiecit, ac spiritualia spolia distribuit Luc. 11. v. 22. Col. 2, 15.

Spolia] Hebr. שָׁלָל Spolium

Jugum enim oneris &c.] Calvinus, cujus orbitam quoque *Pisca-*
ter ex parte terit, interpretatur hæc de liberatione *Judaorum* ex
captivitate *Babylonica*. Alii, quorum supra mentionem fecimus, b
crambem suam recoquunt, ac verba Prophetæ trahunt ad *libe-*
rationem Judaorum à Rege Assyriaco. Verum major est dicti Pro-
phetici emphasis, quàm ut de populo, vel è manu Sennacheri-
bi erepto, vel ex captivitate *Babylonica* in libertatem asserto, ex-
poni possit. Nos scopum *Esaiæ* & allegationem *Matthæi* c. 4.
v. 14, attendentes, versum hunc cum B. *Luthero* in *Tom. 3. Jen.* c
Cerm. p. 177. de hostibus spiritualibus, quorum jugo beneficiò
Christi nos subducti sumus, intelligimus. Et quamvis *Vigan-*
du in annot. Super *Esaiam* p. 80. triplicem hostiù picturam, quam
in verbis proximè sequentibus *Propheta* exhibet, ad unam ean-
demq; rem, nempe *Legem* refèrat, & sic verba posteriora, tan-
quam è *ἑξήνων* priorum accipiat; melius tamen rem explicare
videntur, qui sub qualibet voce *Prophetæ*, *Jugi*, *Virgæ* & *sceptri*
hostem quendam in specie depingi autumant. Per *Jugum* sunt,
qui *Legem* intelligunt jugum illud, cui non sumus portando *Act.*
14. v. 10. Alij pensulant, *Prophetam* in subsequenti de lege
sermonem spargere, ac proinde nomine *Jugi peccatum* venire di-
cunt, quod anxiam conscientiam premit *Psal. 38. v. 5.* & jugum
oneris, seu ut alii vertunt, onerosum ab *Esaiâ* vocatur.

Virgam humeri eius.] Explicamus hanc periphrasin de *penis*,
non solum *temporalibus*, sed & *æternis*: Hæ enim sunt *virgæ*, quæ
nostris humeris ob peccata imponuntur *Psal. 88. v. 33.* Vnde &
virga humeri (Heb. מַדְבַּח הַיָּמִין) h. l. dicitur. Quidam *virgam*
ad *Peccatum* applicat; verum cum homo respectu hujus se magis
active: *virga* autem passive habeat, malumus eam de *penis* expo-
nere, quas peccatores justò *Dei* iudiciò perpetiuntur.

Sceptra

Diverse interpretationes
a Jugum oneris

Jugum lex

virgam humeri
penas temporarias
& æternas.

Sceptum exactoris eius

Sceptum Exactoris eius.] A pœnis jam ad Legem digreditur, quam voce *שׁוֹט* seu Angustatoris exprimi dicimus, quippè qui nos baculo comminationum urget, & perfectam impletionem exigit, minimè tamen refragaturi, si quis hic simul Tyrannidem *Diaboli* adumbrari dixerit.

Superasti

Superasti) In Hebr. est Præteritum in Hiphil *שׁוֹטָה* quod Pagninus & Tremellius rectè exprimunt per verbum *confringere*, Radix enim est *שׁוֹט* frangi & conteri. Alloquitur autem Propheta Christum, qui omnes nostros hostes conculcavit & con-

- 1. trivit. 1. *Fugum Peccati suâ Justitiâ* Rom. 4. v. 25. Col. 2. v. 14. 2. *Virgam humeri h. e. penas*, quas inter Mors, primas tenet, *Morte sua sanctissima* Hebr. 2. v. 9. 3. *Baculum Exactoris seu legem maledicentem suâ satisfactione & obedientiâ*, non saltem passivâ Gal. 3. v. 13. sed etiam activâ Rom. 5. v. 19.

Sicut in die Midian

sicut in die Midian] In Hebræo ita legimus: *כִּיּוֹם מִדְיָן* Pagninus rectè: *Secundum diem Midian*. Tremellius: *Ut die Midianitarum*. Alii sic legunt: *Sicut in die Midian factum est*, ad supplendum integrum Propheticae orationis contextum. Dies enim *metonymice* victoriam notat, eodem die ab hostibus ereptam. Particula Inseparabilis *וְ* nota similitudinis, indicat comparationem victoriæ Christi cum Gideonis victoria intercedere. Et sanè docent veteres, ut Origenes hom. 8. & 9. in lib. Jud. August. serm. 108. de Tempore Theodoret. q. 14. & 15. in lib. Jud. præclarum *Christi typum in Gidone Victore præluxisse*, qui quidem ita deduci & pertractari potest, ut conferantur inter se. I. *Christo & Gideon* II. *Hostes nostri spirituales & Midianitæ opprimentes* III. *totum genus humanum & Israelitæ oppressi* IV. *Milites Gideonis & Christi*. I. *Christus Gideoni comparatur* 1. propter *Nominis Significationem* *יִדְדָן* Significat excidentem, à rad. *דָּן* abscondit, excidit. Vnde quemadmodum de Gidone commemoratur, quod *iniquitatem Baal succiderit, & verum altare Deo extruxerit* Jud. 6. 11. Ita ex historia Evangelica constat, Christum synagogam Judæorum, varijs traditionum cadaveribus adimpletam repurgasse, ac verum Dei cultum instaurasse. 2. propter *frumentorum purgationem*. Sicut Gideon frumenta in torculari purgabat cap. 6. v. 11. Ita Christo agrum Ecclesiæ suæ in torculari afflictionum ab iniquitatum zizaniis purgat, quò spectat dictum Ignatii ita loquentis:

Chrs quare Gideo, ni comparetur.

- 1.
- 2.

Fru-

Frumentum Domini sum & Bestiarum dentibus melor, ut purus panis Dei
inveniar. 3. ob sacrificii oblationem: sicut Gideon sacrificium Deo of-
 ferebat Jud. 6. v. 19. Ita Christus obtulit se in cruce Patri suo, cu-
 jus iram placare debebat. 4. ob Velleris expansionem: Vellus à Gi-
 deone in area expansum, rorem excipiebat, qui postea vellere ex-
 ficcatô in totam aream migrabat: Res, ut exponit August. est fides
 & Verbum Dei. Ille enim primò quidem populum Judaicum,
 per vellus præfiguratum, tantum irrigavit, postea verò totam aream
 Ecclesiæ, ex gentibus & Judæis collectæ, occupavit. II. Exactores
nostri conveniunt cum Midianitis quoad odii gravitatem & crudelita-
tem: Ut enim Midianitæ ardentissimò odiò ergà Gideonem & Isra-
 elitas flagrabant: Ita infernales Midianitæ, Dæmones, Christo &
 nobis sunt infensissimi, quippè cum quibus Christus certavit Col. 2.
 v. 15. III. Totum genus humanum Israëlitarum cœtui confertur
ratione pressura: Quemadmodum enim illi à Midianitis ita afflige-
 bantur, ut in speluncas & antra montium sese recipere cogerentur
 Jud. 6. v. 2. Ita à spiritualibus hostibus ad profundissimas æternæ
 desperationis latebras rediguntur, quotquot à cœlesti Gidone in-
 libertatem non asserunt. IV. Milites tandem Gideonis cum Chri-
sti discipuli conveniunt: quemadmodum enim illi i. erant pauci 2.
 ex tribus Ascher, Naphtali & Zabulon convocati, 3. hostes tubarum
 elangore fugabāt, 4. nō erant formidolosi vel timidi 5. bibebant mo-
 re canū 6. tenebant lampades ardentes in vasis testaceis. Ita i. Chri-
 stus in destructione Regni Diabolici torcular træ divinæ solus calcavit Esa. 63.
 v. 3. in collectione verò Ecclesiæ paucorum hominum operā usus, quibus in-
 numerabiles exercitus infernalis copias profligavit 2. Apostoli ejus
 ex tribus Israeliticis sunt collecti. 3. Idem tuba Evangelica doctri-
 næ Diabolorum agmina fugarunt, quam adhuc hodiè omnes fide-
 les verbi Divini Præcones inflant. 4. timidi & ignavi discipuli
 Christum non sequuntur, qui crucem ejus portare recusant. 5. nec
 ij, qui ob peccati sitim terrestribus voluptatibus indulgent, sed qui ad
 terrena carnis desideria flecti nescii, quoad sagacitatem canibus similes
 sunt, ac audactè illud Davidis pronunciant Psal. 27. v. 2. Si meta-
 rentur contra me castra, non timeret animus meus &c. 6. Et ij, qui the-
 saurum luminis Evangelici in vasis fictilibus gestant, quibus per martyri-
 um fra-

Ignatius.

3.

4.

Midianitæ
Hostes mi-
spuales.

Humanum genus
Israélite

Discipuli Christi
milites Gideonis

C

um fra-

um fractis, persecutores suos vincunt 2. Cor. 4. v. 7. quicq; luce Bonorum operum fulgent Matt. 5. 16.

vers. 4.
Ca. 15 violenta
predatio cum
tumultu

Quia omnis violenta predatio cum tumultu] & c. Ex textu autentico ita est legendum cum Tremellio: quia omnis conflictatio confligentis cum concussu & c. erit in combustionem. Respicit autem Propheta ad ea, quae in versu praecedenti de Victoria Christi dixerat, ac pacem spiritualem, in Christi Regno futuram describit, metaphorâ peritâ,

a vel à quocunq; vehementiori praelio, quò peractò Victores tumultuare cessant vel quod textui convenientius est à clade, quam Midianitæ à Gidzane erant perpassi.

b Quare nos aliarum interpretationum enumeratione supersedentes, genuinum Prophetae sensum hunc esse dicimus: Sicut in bello Gideonis, (vel etiam in quocunq; alio praelio) cum concussu & tumultu facto, vestimenta Midianitarum sanguine tincta, partim proprio, cum ipsi fugientes coederentur; partim

παράρρησις.

Israëliitarum, quos ante mactaverant, combusta sunt: Ita Infernalium Midianitarum phalanges, cruentatae quasi sanguine (dicuntur hæc de dæmonibus tanquam hostibus per allegoriam,)

tum hominum, quos in exitium præcipitaverant; tum proprio cum à Christo profligarentur, ignibus gehennæ deputatae sunt, in quibus perpetuis flammis ustulabuntur. Nam quod hæc Prophetae sententia sit, dispalescit 1. ex totius contextus cohesione, in quo de Beneficiis Christi, & palma à Diabolo reportata agitur, ut in praecedentibus

2 vidimus 2. ex particulae ratiocinativæ ׀ consideratione, verbis illis: כיום מרתך

immediatè subnexæ.

Vestimentum] Nomè Heb. חֵמֶשׁ alii de Vestimento in genere; Alii, ut Piscator, in specie de pallio exponunt, sensu planè eodè manente.

vestimentum

Mistum sanguine] Ita quidem legit Vetus Interpres, sed quoniam in textu Heb. occurrit participium foem. in Pual מְגוּרָה à radic. גָּרַר volvit seu volutavit, ideò rectius ita legitur: Vestimentum volutatum in sanguine, seu ut in Hebr. In sanguinibus.

mixtum sanguine:

Erunt in combustionem.] sic legunt pleriq; Interpretes; Verùm rectius ita vertitur: Et fuit in combustionem, quia Fut. II כִּי יִתְּרֶיךָ con-

erit in combustionem.

versivum habet præfixum, cujus munus est significationem Futuri in significationem Præteriti convertere.

cibus ignis.

Cibus ignis] Notatur vestimentorum, quæ sanguine caesorum tincta, cõbustio & omnimoda abolitio.

PARVA-

Parvulus enim natus] Hactenus Propheta duas rationes exposu-
it, ob quas Populus Judaicus exultare deberet, quarum primam ab
hostium demolitione; alteram à vestimentorum combustione deprompsit,
jam ad tertiam se accingit, quam ducit ab Incarnatione & Nativitate
Messiae, dum suavissimum melos de parvulo recens nato canit, non
secus, ac si ad cunas ejus affideret, & non ràm Prophetam, qui futu-
ra vaticinatur; quàm Evangelistam, qui facta describit, ageret. Voce
quâ utitur, ad veram Humanitatem Christi respicit, quam in ple-
nitudine temporis assumpsit Gal. 4. v. 4. quâ q; in N. T. plurimis in-
locis astruitur, præsertim in egregio illo dicto Heb 2. 14. Posteaquam
pueri commercium habuerunt cum carne & sanguine, & Ipse similiter parti-
iceps factus est eorundem: Ubi ramen absit, ut cogitemus, ipsum instar
aliorum infantum peccati originalis labe pollutum fuisse; hujus n.
sententiæ contrarium patet, non solum ex aliis locis, in quibus sine
peccato conceptus & natus esse dicitur, sed etiam ex nostro Prophe-
tico contextu. Si enim peccato coinquinatus fuisset, quomodo sce-
ptrum Exactoris & jugum oueris &c. nobis ob peccatum imposi-
tum, confringere potuisset? v. 3.

Natus] Non est Prophetæ sermo de Nativitate Christi eterna, quâ
ante secula ex substantia Patris genitus est; Neq; de spirituali, cujus
ratione per incorruptibile semen Verbi divini in nostris cordibus
quasi concipitur & formatur Gal. 4. v. 19. sed de Temporalis, quam
Matthæus cap. 1. describit.

Nobis] id est nostro Bono & commodo, seu ut cum Symbolo
Niceno loquar, propter nos homines nostramq; salutem.

Filius] Non nudum aliquem hominis gnatum; sed eternum Dei
Filium hîc intelligit quem dicit natum secundum Humanam; Datum
Secundû Div. Naturam. Ipse n. est Unigenitus Dei Patris Filius Joh. 1. v. 18.
Patri ὁμοούσιος c. 10. v. 30. Imago invisibilis Dei & primogenitus omnium crea-
turarum Col. 1. v. 15. splendor glorie & expressa imago substantie Patris Heb.
1. v. 30. qui erat in principio Joh. 1. 1. antequam Abraham esset Joh. 8. v. 18. per
quem omnia sunt creata Eph 1. 3. Col. 1. 16. qui est primus & Novissimus Ap.
1. 18. dignus qui sumat gloriam c. 4. v. 11. Notandum itaq; 1. Prophetâ tacitè
duarum in Christo Naturarum Unionem attingere 2. ipsam iterum stylum &
more Prophetæ imitari, ac in descriptione rerum futurarum verbis Præteritis
(77) & (77) uti, propter summam rerum, quas prædicit, certitudinem.

Datus est nobis] Non intuitu nostrorum operum; sed ex sola Dei gratia
Luc 1. 10. Joh. 3. 16.

Vers. 5.

1 Parvulus

2
3
Puer in cunis

natus est

nobis

1
2
Datus est nobis.

C 2

Et fa-

Diverse opinio-
nis

1

2

3

De sensib hie
πρωτος officium
um Christi I.

Ut Christus admini-
stret regnum a

b

c

d

II.

III.

IV.

Et factus est principatus super humerum eius Nonnulli hæc verba a Pro-
pheta, jam per μεταβασι ad officium Christi accessum facientis,
de cruce eius exponunt, quam humeris suis impositam bajulavit,
quæ sententia Luthero nostro non displicet Tom. 3. Jenens. Germ.
fol. 150. Alii existimant phrasin hanc Prophetæ opponi superiori periodo,
quâ virgæ humeri & jugi oneris mentio fiebat, quasi dicat Prophe-
ta: Aliorum humeris imponitur virga; in nostri parvuli humero
verò principatus seu libertas posita est. Utitur enim eadem voce
כֶּסֶף quâ suprâ. Alii Esaiam de Majestate divina, Christo secun-
dum Hum. N. communicata loqui ajunt juxtâ interpretationem,
Mat. 28. v. 18. Nos nullam harum sententiarum simpliciter rejici-
mus, sed dicimus describi hie πρωτος officium Christi Regium, a
deoq; respici I. ad Dominium ipsum, quod Christus exercet: nam
scripturæ in more positum est, potestatem alicui concessam, per
Principatum, humeris Domini impositum describere, ut videre est
Esa. 22. 22. Ponam clavem Davidis super humerum eius (Eliakimi) &
aperiet &c. Quemadmodum hodiè Electores, in sacrat. Imperio,
peculiari ornatu & vestimento, humeros induti, ab aliis Imperii
proceribus distinguuntur: Ita verisimile est ab ejusmodi ceremo-
nia, in electione Regum V. T. usitata, Propheticum loquendi mo-
dum esse desumptum. Quamvis enim Christus politicum aliquod
Regnum non instaurarit Joh. 18. v. 36. hanc tamen formulam Pro-
pheta, in descriptione Messie occupatus, ex classe rerum politica-
rum petiit, quod non solum Ipsi, sed & reliquis omnibus est famili-
are. Cæterum administrat Christus Regnum I. Potentia in mundo,
omnia verbo virtutis suæ portando Heb. 1. v. 3. 2. Gratia in Ecclesia, ci-
ves regni verbo suo pascendo, & defendendo. 3. Gloria in celo: Majesta-
tem suam electis manifestando 4. Ira in inferno, justas pœnas impiis irro-
ganda. II. ad Dominii onus: Non simpliciter ait Propheta Principa-
tum ei delatum esse; sed cum adjecto principatum ejus super hume-
rum positum esse dicit, innuens, imperium ejus onerosum esse, quip-
pè qui multa pro nobis nostrâq; salute est perpeffus Esa. 53. 4. Heb.
9. 21. III. ad crucem ejus in specie, per hanc enim plenarium Do-
minii sui usum est nactus Luc. 24. v. 26. IV. ad Humanam ejus
Natur. secundum quam Majestas ipsi verè ac realitèr est commu-
nicata,

Et vocabitur nomen eius:] Jam in latissimum narrationis campum Propheta expansiatur, conglomerando Parvuli nomina, quæ Bernhardus serm. 10. angusta quidem; sed verè angusta verborum peripheriâ ita complectitur: Admirabilis (Christus) est in Nativitate; consiliarius in predicatione; Deus est in operatione; Fortis in Passione; Pater futuri seculi in Resurrectione; Princeps Pacis in perpetua beatitudine.

vers. 6.
Et vocabitur
nomen eius

Admirabilis] Nomen Insignitur hoc titulo 7. propter Nomen eius, quod Mirabile esse dicitur Jud. 13. v. 18. 2. propter mirabilem conceptionem de Nativitate ex Maria Virgine; de qua Cyprianus ita loquitur: Non miror miracula mundi; Miror Deum in utero Virginis; omnipotentem in cunabulis &c. 3. propter admirandam duarum Naturarum in Christum unione, quæ omnem humanæ rationis captum excedit 1. Timoth. 3. 16. & 1. Pet. 1. 12. 4. propter Mirabilem Redemptionem totius generis humani. 5. ob stupenda miracula ab ipso edita, quorum prolixum catalogum Evangelistæ exhibent. 6. ob admirandam sapientiam, quâ adhuc Puer cum Doctoribus disputabat, Luc. 2. 46. quâ; in officio suo, sapienter docebat Luc. 4. v. 17. & adversarios liberè reprehendebat Joh. 7. 25. 7. propter mirabilem Ecclesiæ gubernationem & conservationem, quam non armorum vi, sed prædicatione verbi colligit, per sacramenta in foedus gratiæ recipit, ac sub cruce potenter conservat.

Admirabilis

Cyprianus

Consiliarius] VV Ita vocatur I. respectu Dei Patris, apud quem ab æterno fuit Prov. 8. v. 22. II. respectu nostræ, quia I. ab æterno consilium Redemptionis nostræ invenit, Eph. 1. v. 9. ac c. 3. v. 10. 2. in tempore consilium Dei id est Evangelium patefecit Act. 10. v. 27. 3. S. Cænam de Baptismum, qui consilium Dei dicitur Luc. 7. v. 30. instituit. 4. Ipse est Fons omnis sapientiæ, quem in rebus adversis unice consulere debemus.

Consiliarius

Deus Fortis] אל גבור Ita appellatur Christus quia I. tot labores exantlavit, ac tam crudelem mortem constantissimè pertulit. 2. Morte & Resurrectione suâ egregium potentia specimen edidit, ac principatus exspoliavit Col. 2. 15. 3. eandem hodie erga hostes Ecclesiæ exerit. 4. Sine ejus auxilio vana est omnis creaturæ fortitudo. 5. emittit potentem vocem, quâ ceu celestis Simson, aliquot milia hostium prostrare valet Joh. 18. v. 6. 6. Ipsi sunt potentes manus, sub

Deus fortis

C 3

nus, sub

sub quibus nos humiliare oportet 1. Pet. 5. 6. 7. Utitur patenti-
bus armis aduersus obstinatos peccatores Ps 7 v. 13.

Pater aeternitatis. Pater Aeternitatis] עַלְמֵי עוֹלָם Vocatur I. Pater propter paterna
beneficia, indulgentiam & magis plus quam paternam, quam nos cō-
plectitur. Refert nomina nostra in album vitæ per baptismum, gene-
rat nos per Verbum; informat nos per Ministros confortat & pascit
nos in S. Coena: ornat nos preciosâ veste Iustitiæ Christi; defendit
nos contra hostes, ac tandem nos euehit in cælum. II. Eternus ap-
pellatur, quia verus Deus est, cui omnimoda Eternitas convenit.

Princeps pacis

Princeps pacis:] שְׁלוֹם Quemadmodum præcedentia no-
mina non fuerunt tituli sine re: Ita nec hoc elogium sine singulari
causa & emphasi Christo convenit. Denunciavit pacem per Angelos
cùm nasceretur Luc. 2. 14. per Apostolos, cùm eos ablegaret Luc. 10.
v. 6. per se ipsum post Resurrectionem, cùm se Discipulis manifesta-
ret Joh. 20. v. 19. Affert nobis pacem in natiuitate & vitæ ingressu per
Baptismum; in vitæ progressu per gratiosam inhabitationem Spir. S.
In eisdem egressu per beatam valedictionis horam. Ipse dat pacem
externam, ut hostibus Ecclesiæ frementibus, ejus Verbum audire
queamus; Ipse dat Pacem Internam, ut animo simus tranquillo:
Ipse dat Pacem eternam, ut in veræ vitæ gaudia intrare possimus.
Componit pacem supra nos cum Deo, intra nos cum conscientia; juxta nos cum proximo; infra nos cum infernali exercitu. Ipse præ-
terea medium parietem, qui inter Judæos & gentes intercedebat, diru-
it Eph 7. 14. & tandem nos omni cælestium bonorum genere ditat,
quandoquidem Hebræi nomine Pacis omnem prosperitatem no-
tare solent Gen. 43. v. 27.

Pax qd figet.

**Multiplicabitur
eius imperium.**

Multiplicabitur Imperium ejus] Xantes Pagninus eumq, secutus A-
rias Montanus legit: Ad multiplicandum Imperium ejus &c. respicien-
tes ad Hebr. לְרַבֵּהוּ quod Participium in Hiphil cum præfixo לְ es-
se existimant; Verùm Tremellius & alii ita legunt: Multiplicationi seu
Amplitudini Imperii ejus non est finis quia לְרַבֵּהוּ est nomen auctum,
significans multitudinem, à R. רַבֵּהוּ derivatum juxta Buxtorf. in
Lex. p. 708. 2. litera לְ non secus ac in sequenti voce לְשָׁלוֹם est in-
dicina Dativi 3. hæc lectio cum mutatione punctorum congruit.

Segol

Segol enim ultimæ Syllabæ (ut. h. l. sub syllab. **הַ**) in regimine
mutatur in Tere, quod in textu fieri videmus. 4. cum sequenti Pe- 4
riodo optimè cohæret ita: *Multitudini Imperii ejus & Paci non erit fi-*
nis &c. In voce **לְפָרְכָהּ** præter normam Grammaticorum **הַ** clau-
sum conspicitur, quod aliàs regulariter in medio vocis est apertum.
Unde multi præsertim Galat. l. 4. de arcan. c. 19. Hieron. de sancta
fide contra Jud. p. 28. &c. aliquid mysterii hinc subesse rati sunt. Qui-
dam putant **הַ** quadratum notare *incompactam B. Virginis Mariæ Virgini-*
tatem, Alii opinantur, significari hinc, quod per *quatuor mundi plagas*
Imperium Christi sit multiplicandum. Buxtorfius l. cit. notat vo-
cem **לְפָרְכָהּ** juxta notam Masoretarum cum **הַ** aperto legendam
esse. Nos hinc nihil certi determinamus, sed piis mentibus cogitan-
dum relinquimus, cui enumeratarum sententiarum subscribere velint.

Imperium ejus] cave ne intelligas hinc *Regnum* aliquod *exter-*
num, quod Christus in arce Davidis administraturus sit; quin potius
accipe hæc de *spirituali* Christi Regno, quod Hierosolymis, ubi Da-
vid sedem suam fixerat, per prædicationem Evangelii inchoatum
& multiplicatum est.

Paci ejus non erit finis] Scilicet spiritualis, de qua supra dictum
Super solium David & super Regnum ejus sedebit:] sedit super soli-
um David non *prætoriam aliquam potestatem sibi arrogando*, & judici-
um civile exercendo, sed *in eodem patiendo, moriendo*, ac verbi sui
præcones in omnes terrarum angulos *emittendo*, ut cives regni sui
colligeret, & sic ejus multiplicationem procurarent confer Luc. 1. 32.

Sedebit] Hoc verbum Vulgata textui interserit; sed in fontibus
non invenitur.

Ut confirmet illud & corroboret] Heb. Ad confirmandum & ful-
ciendum illud.

In Judicio:] quod exercebit erga impios puniendos.

In Justitia:] quam observabit erga pios defendendos, ac be-
neficiis cumulandos.

A modo usque in sempiternum] Verba Hebr. **וְעַד-עוֹלָם** ad li-
teram sic habent: *Ex Tunc usque in seculum.*

Zelus Domini exercituum faciet hoc:] Addit hunc paragraphum Pro-
pheta tanquam Epiphonema omnium eorum, quæ hæcenus dixit,
cum quo primam capituli partem concludit. Per *Zelum Domini* in-
telligere licet: *tum ardentissimum ejus Amorem & Benevolentiam; tum*
Ipsius Iram & indignationem adversus hostes.

Lemarbes

Impium ejus

Sup solium David

in iudicio
in justitia

Zelus Domini exer-
cituum faciet hoc.

QVÆ

QVÆSTIONES.

Ex vers. 6. I. *Queritur An Prophetæ v. 6. de Messia loquatur?*

*Falsa interpretatio
Judæorum*

Refutatio

Exceptio.

Resp. Rabbi Schelomo, ejusq; affectæ Judæi recentiores clarissima verba Prophetæ non de Messia interpretantur; sed ad Regem Ezechiam detorquent. Verùm huic perversioni textus obstat. I. Temporis periodus. Prophetæ non agit de re presenti, sed vaticinatur de re nova & futura. Jam autem Ezechias nūm non erat nasciturus; sed jam diu natus. II. Nomen Filius, quò Unigenitus Dei Filius, ut supra dictum, notatur. Excipiunt quidem hoc nomen καὶ ἐπεξήγησιν quasi prioribus Prophetæ verbis subnexum esse, propter designationem sexus, quod scilicet ille Puer nasciturus non sit femina, sed masculus. Verùm

1. quis non videt hæc contorta & coacta esse? Nam I. nullam possunt proferre causam, ob quam hujuscemodi ἐξήγησις & Restrictio in descriptione hujus pueri, & non in aliis quoq; locis, ubi Nativitates enarrantur, occurrat. 2. Sexus hōc locō expresse continetur non solum in voce מלך & præterito Mascul. Pual מלך sed etiam in sequentibus elogiis ac titulis, qui nulli femellæ, sed masculo conveniunt.
3. III. Titulorum cumulus. Ejusmodi profectò hīc conglomerantur nomina, quæ nullō modo de Ezechia, vel de alia quacunq; creatura exponi possunt. Quis enim sine impietate dicere posset, Ezechiam esse Deum fortem, Patrem eternitatis, &c. IV. Allegationis Pondus. Evangelista Matthæus primum versiculum hujus capituli disertis verbis ad Christum accommodat, simul subinnuens, ea, quæ hīc in sequentibus de Parvulo, recens nato dicuntur, ad solum Messiam referri debere. V. Venerandus veterum chorus, inter quos non solum Pii Patres, sed etiam nonnulli Judæi sunt teste Galat. 1.3. c. 19. Hujus loci est observatio illa, quod Chaldaeus Paraphraustes manifestè huic textui inserit: Vir permanens in æternum, quod de nullo homine accipi potest. Cæterùm quod Judæi verba Prophetæ: Et hoc est nomen ejus, quò vocabitur Admirabilis &c. ita exponunt: Et hoc est nomen ejus, quò vocabit eum (Deus Pater, qui est) Admirabilis, Consiliarius, Deus fortis, Principem Pacis &c. id planè scopo Prophetæ dicam scribit, quippè qui non intendit Deum Patrem describere, sed de futuro Messia vaticinari.

II. Quid per Pronomen Nobis (לנו) intelligatur?

By. Pi-

Resp. *Piscator in Schol.* super h. l. per illud intelligit populum Dei, multitudinem credentium, dum jubet hoc dictum Propheticum conferre cum cap. 2. Luc. v. 10. & 11. Quæ quidem sententia, exclusivè accepta, ita ut neget, in incredulorum quoq; gratiam Christum natum & datum esse, nullum applausum meretur. Et sanè quæ aliter accipi posset, cum constet, Piscatorem lacte Calvinianorum esse enutritum? Nec dicimus Prophetam particula hac, bis emphaticè repetitâ, non solum pios aut Judæos in Bethlehæm; sed etiam omnes in universum homines complecti, id quod Piscatori opponimus & probatum damus I. in genere ex clarissimis dictis, quæ testantur, Meritum Christi Universale esse Rom. 5. v. 8. 2. Cor. 5. 14. Joh. 3. 9. c. 4. 42. Mat. 9. 14. Luc. 19. 10. 1. Joh. 2. 2. &c. II. in specie, ex Prophetia Esaiæ, & quidem 1. ex Universalitate illorum, in quorum gratiam Esaias libram suam congebit. Quamvis enim in sola Judæa vixit, non tamen tantum in Judæorum, sed & gentium gratiam Prophetias suas colligi curavit, id quod extra omnem dubitationis aleam positum est. 2. ex hoc ipso presenti nono capite Esaiæ. Audivimus in antecedentibus, per populū, in tenebris ambulante, nō solū Judæos, sed etiā omnes nondū renatos intelligendos esse. Hinc ita argumentor: Quicumque in tenebris ambulaverunt, illis Christus est natus, illis Filius est datus. At omnes omninō mortales in tenebris ambulaverunt. E. omnibus omninō hominibus Christus est natus, Filius est datus. 3. Ex dicto cap. 53. Esa. v. 6. Eramus omnes, quasi oves errantes. Vbi Propheta se ipsum explicat, ac nobis tale argumentum suggerit: Quicumque erraverunt, illis Christus est natus. Atqui omnes filij Adam erraverunt. E. &c. Quod verò concernit locum, quem Piscator commendat, ad illum Resp. quod nostræ potius sententiæ faveat, quia Angelus generaliter loquitur: Annuncio vobis gaudium, quod erit paucis et multo omni populo.

III. An ex hiscè Prophetæ verbis: ויקרא שמו Et vocabitur nomen ejus &c. possit probari, fontes Veritatis alicubi non esse puros, sed turbulentos?

Resp. *Bellarminus* lib. 2. de Verbo Dei c. 2. p. 28. § Quæ sententia probaturus, editionem Hebraicam esse corruptam, hunc lo-

D

sum

II.
Nobis] Calvinianj
ad credentes tm refe
runt.

Sed notant eo oes
homines, quod ph

I.

2.

III.

Ex v. cod.

Refutatio Bellarmini

cum Propheticum citat, sed Spiritu vertiginis correptus nescit, quid proferre debeat. Modò enim Calvinum accusat, quasi hic in lib. 6. Instit § II. dicat, fontem Hebræum turbidum fluere, modò statum controversiæ mutat, modò textui authentico maculam impuritatis aspergere conatur. Ratio ejus hæc est, quia in Hebræo non sit יקרָא vocabitur, ut vulgò legunt, sed יקרָא. Vocabitur. Verum, 1. innititur lubrico falsa hypotheseos fulcro, vulgatam nimirum versionem esse authenticam. 2. Sui non est probè memor. Alibi enim statuit, puncta esse à Rabinis addita, Jam verò remotis punctis & יקרָא & יקרָא legi potest. 3. ignorat modum loquendi lingue sancte familiarem, siquidem apud Hebræos verba Activa sæpius impersonaliter usurpantur, ut Gen. 15. v. 6. וַיִּחַשְׁבֶהָ לוֹ צְדָקָה & imputavit (Deus) ei ad justitiam, quod à Paulo Rom. 4. v. 3. passivè exponitur: Et imputatum est ei ad justitiam. Gen. 16. v. 14. עַל־כֵּן קָרָא לְבְאֵר וּבְאֵר וּבְאֵר Propterea vocavit puteum hoc est vocatur puteus. Job. 7. v. 3. וַיִּלְלוּ עִמָּל מְנוּלֵי לַיְלָה Noctes laboris constituerunt mihi id est ut Tremellius rectè vertit: Etiã noctes molestiæ constitutæ sunt mihi. Hanc indolem loquendi LXX. Interpr. Chaldaeus, & alii secuti legunt: Et hoc est nomen ejus quo Vocabitur &c. Non enim quicquam sinistri de textu suspicati sunt, sed ad sensum magis, quam ad verba vatis respexerunt.

4. Præterea apud Hebræos non rarò verba activa tertia personæ singular. numeri sine certo nominativo ponuntur, ita tamen ut hic subintelligatur, qui modus loquendi קצר לִשׁוֹן id est locutio truncata ab ipsis appellatur. Exempla occurrunt Gen. 48. 1. וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף Et dixit (subaudi quis) ad Josephum vers. 2. וַיֹּאמֶר הִנֵּה בְנִי Et dixit (subintellige cum Tremellio, Quispiã) Ecce Filius tuus. Mich. 2. v. 4. בְּיוֹם הַהוּא יִשָּׂא עֲלֵיהֶם מִשָּׁל In die illa tollet (quis) parabolam &c. Hæc consuetudine dicendi nonnulli (ut Tremellius) moti, sic legunt: Puer natus est nobis &c. cuius nomen vocat (Jehova) admirabilem &c. §. Calvinus, quem Bellarm accusat purgatur à Polano l. 1. Syntagm. Theol. c. 27 p. 78. C. & quidem non immeritò; Scopus enim ejus non est authentico textui maculam corruptionis affricare, sed vanitatem Judaicæ

daicæ exceptionis, de qua in quæ st. i. egimus, diluere, 6. Cornelius à Lapide, qui aliàs in encomio scripturæ, comment. in Pentateuchum præmissio m. 28. p. ii. prim edit. Bellarminum maximis laudam encomiis evehit, in comment. super h. v. c. 9. Esaiæ, argumentum, quod Bellarminus ex eo texit, planè sicco pede transit, nec ullam corruptionem hic subesse opinatur, bonitate causæ, quam Bellarminus defendit, non fretus.

IV. An Christus h. l. Angelus Magni consilii appelleretur?
Resp. Nonnulli hunc titulum ex verbis Prophetæ deducunt, respicientes fortè ad versionem LXX. Interp. qui ita legunt. ἄγγελος ἐλάλης μεγάλης Verum in Hebr. hæc appellatio non occurrit, quippè in quosaltè participium מַלְאָכִים habetur, quod consiliarium notat à rad. מַלַּךְ Rem ipsam alioqui non negamus.

V. An Versio Lutheri, quâ verba Heb. אֱלֹהֵי גִבּוֹר sic exprimit: Kraft/Verst/olerari possit?

Resp. negant hoc Pontificii & Calviniani, qui hac in parte mutuam sibi operam præstant, vulpeculis Simsonis non absimiles. Licet enim quoad religionis capita in diversas abeant sententias; caudis tamen calumniæ colligati, omnem Lutheri existimationem comburere satagunt. Ex Pontificiorum castris prodit Cornelius à Lapide, qui in comment. super Esaiam factum Possenii approbat, qui in lib. de Atheismis hæreticorum cap. 2. & 3. inter Arrianismos Lutheri & hunc posuit, quod h. l. parvulo nato Immanueli Nomen Deus sustulerit. Rationes quas urget hæc sunt

1. Multi Interpretes, Chaldaeus; R. Haccados, S. Hieron. & alij ex textu Hebr. legunt: Deus fortis Resp. 1. Nota Arrianismi Lutheri inuri non potest, sinceram namq; doctrinam de Trinitate ubiq; profitetur. 2. Nos ejus Versionem pro authentica non agnoscimus; interim tamè pro ejus veritate contra adversarios stamus, quando ab analogia fidei non deflectit. 3. Ipse prolixè exponit, quare nomen אֱלֹהֵי per Germanicum Kraft expresserit Tom. 3. Jen. Germ. f. 184. quod Cornelius perpendere debuisset. Summa rationum hæc est quia (1.) hic nō ponuntur nomina Personæ, sed officij (2.) nontam ex una voce, quam ex toto capitis contextu argumentum pro astruenda Messia Divinitate derivari debet; (3.) præstò

IV.

V.

Lutherus quomodo defendi possit

1

2

3

Rationes Lutheri

1

2

D 2

(3.) præstò

3 (3.) præstò sunt fortiora loca, quæ Deitatem Christi corrobo-
rant. 4. Cornelius à multitudine Interpretum veritatem versionis
ita simpliciter probare nequit; si enim illa sufficeret, sequeretur
v.g. LXX. versionem hoc ipsò in loco approbandam esse, quâ
pro Hebr. $\Upsilon\Upsilon\Upsilon$ substituerunt hanc periphrasin: Αγίος \& Εύλας
 μεγάλης , nam & multi sunt, non diffitente Cornelio, qui illam se-
quuntur, nec tamen eam ibi loci Jesuitæ approbat. II. Ex He-
braeo legi debet: Deus fortis, propter sequens nomen Fortis, Effet enim
 Ευλογία dicere: Fortis fortis.

Respo

Resp. Non est quod Cornelius hîc ταυτολογία metuat. Prius
enim Epitheton: *Krafft* est abstractum; posterius: *Heldt* concre-
tū Prius potissimū significat virtutē substantivam, quâ Christus alios
sustinet; posterius virtutem operativam seu activam, quâ inimicos fu-
gat & perdit. Prius refertur ad Divinam, Posterius ad Humanam
Naturam Psal. 45. v. 4. Calvinianorum Antesignanus est Polanus,
qui lib. 2. synt. Theol. c. 6. p. 140. D. Lutheri versionem iridem duas
ob causas rejicit. I. Nomen חַיִל , inquit, absolute potentem significat,
& adjectivum est, non verò substantivum. R. I. posset obverti, Pola-
nam pro nobis disputare, si enim, ut ipse vult, חַיִל adjectivum
est, & potentem semper significat, etiam potentiam seu Virtu-
tem consignificabit, concretum enim (v.g. sapiens) abstractum
suum (sapientiam) includit. Verum 2. hoc non urgeo, quin po-
tius dico, vocem חַיִל omnino aliquando substantivè capi Prov.
3. v. 27. חַיִל יְדֵיךָ In fortitudine manus tua Deut, 28. vers. 33
 $\text{חַיִל יְדֵיךָ לֹא יִשְׁרָעוּ$ Nihil erit in potestate manus tua ut Tremellius & Pi-
scator vertunt. Vulgata legit: Et non sit fortitudo in manus tua Luth.
Es wird keine Krafft in ewren Hånden sein. Vnde etiam Lexi-
cographi observant, hanc vocem non saltem adjectivè, sed & sub-
stantivè usurpari Buxtorf, Lex. p. 20. II. Nomen חַיִל nullum habet ac-
centum è Syntacticis, qui solè orationem distinguunt; sed habet tantum
Etymologicum Munach, qui vocem tantum acuit. Resp. Major Polanè
hæc est: Vbicunque in enumeratione variorum nominum posi-
tus est accentus Munach, ibi præcedens nomen à sequenti non
potest vel debet distingui. At hanc propositionem non perpe-
tue veritatis esse, omissis aliis exemplis saltem ex Psal. 18. v. 2. pro-
bo, ubi sic legitur:

Occurrit

Polanus rejicit versio-
nem Lutheri propter
duas causas. I.

Resp.

David Messiae typus

- 1. Messiae typus praeluxit. Quemadmodum enim ille i. multis exantlaris laboribus imperium occupavit: Ita Christum oportuit pati, ut in gloriam suam intraret Luc. 24. 24. 2. Sicut David primum saltem Rex sedit super Judam, postea vero super reliquas tribus, imò & gentes Psal. 60. 9. Psal. 108. v. 12. Ita Christus Regni sui cives primum ex Judaeis, postea vero ex gentibus collegit Act. 13. v. 46. 3. Ut David devictis demum hostibus benignò imperij onere subditos presit: Sic Christus Ecclesiam, sanguine sibi comparatam ab hostium insultibus defendit, donec eam in coelestem Hierosolymam transferat.

Evangelio Pavelay.

Chr̄s & Johannes
lux dicitur

Ex. v. 1.

I. Quomodo Christus v. 1. Lux dici possit, cum etiam Johannes Baptista Lux ardens & lucens dicatur? Joh. 5. v. 35 R. Disting. inter appellationem Ipsam & Appellationis modum. Et Christus & Johannes vocantur lux, verum non Uno eodemque modò. Ille ἐξοχινός, ut in explanatione textus vidimus; Hic vero eatenus, quatenus hominibus in tenebris sedentibus doctrina & ministerio suo lucebat, & sic Ipsi soli Justitiæ, paulò post orituro, locum parabat. Ille simpliciter vocatur lux; Hic vero cum adjecto Lux accensa.

v. 2.

II. De Messia dicit Propheta, quod non magnificavit letitiam, & tamen idem Esaias cap. 60. v. 5. de Judæorum Ecclesia refert, quod sit dilatatura cor suum, quando venerit fortitudo gentium? Resp. quomodo hic nodus solvendus sit in expositione Textus vidimus. Hòc locò saltem monemus, ultimam sententiam, quam ibi recensuimus admodum plausibilem esse, quippè quæ omnem contradictionem tollit.

v. 6.

III. Vocabitur nomen eius (Parvuli) Admirabilis, Consiliarius & c. qui tamen ab Angelo Matth. 1. v. 21. vocatur Jesus. R. I. Matthæus describit nomen impositionis; Esaias autem recenset nomina Dignitatis & officij. 2. Nomina illa se invicem non tollunt, nam idè etiam v. g. Admirabilis dicitur, quia admirandum redemptionis nostræ modum invenit, & sic salutem nostram procuravit. Idè consiliarius vocatur, quia nobis de acquirenda salute dat consilium. Vide, si placet, Thomam p. 3. Summ. q. 37. Art. 2. p. 77.

IV. Christus

IV. Christus appellatur Pater æternus, cum tamen alibi nominetur Filius.
 Psal. 2. v. 7. & c. R. I. Propheta non utitur voce Patris *Πατρός*
 Ita enim soli primæ Personæ convenit. ut Joh. 15. v. 26. sed sumit
 eandē *ὁμοίως*, quatenus omnibus Trinitatis Personis est cōmunis
 non, scilicet ratione creationis & conservationis, sed etiam ratione
 adoptionis credendorū Mat. 6. v. 4. 2. Christus ratione officij h. i.
Pater dicitur, non tantum propter spirituales filiorum genera-
tionem, quæ fit per prædicationem Evangelij, sed etiam propter
hereditatis vitæ æternæ collationem.

Christus q̄ respectu di-
catur Pater.

I

2.

V. Regnum Christi dicitur æternum, quod adversâ fronte pugnare
videtur cum Paulo, qui I. Cor. 15. v. 24. asserit, Christum traditurum esse
Regnum Deo Patri. R. Hæc distinctionis fœdere Propheta cum A-
postolo conciliari potest. Aliud est loqui de Regno Christi
per se, ac dicere illud simpliciter abolendum esse; Aliud verò loqui
de eiusdem forma, conditione & qualitate, ac secundum quid seu
certò duntaxat respectu ejus finem statuere. Prius facit Propheta,
probè edoctus, Regnum Christi in se, juxtâ tenorem dictorum
Propheticorum æternum fore; Posterius asserit Apostolus dispositi-
nem nimirum Regni Christi, seu quod idem est statum guber-
nationis Ecclesiæ præsentē cessaturam esse. Nam Christus in hoc
seculo 1. regnat in medio inimicorum suorum, quam militiam
in extremo die abrogabit. 2. regnum gratiæ suæ exequitur per
ministerium Verbi & Sacramentorum, quod etiam in fine seculi
cessabit. Hanc suam mentem Paulus exponit Eph. 2. 26. ubi
fidelium ruinationem ad militantes cœtum; eorundem verò exhi-
bitiōnem, in extremo die futuram, ad Triumphantē Ecclesiam refert.

1 Cor. 15. Quomodo
Christus traditurus sit
regnum patri

1

2

Loci Morales.

I. Docemur à Propheta, quanta sit miseria hominum post la-
psam, qui in Cimmericis ignorantia tenebris palpitare dicuntur.
In statu perfectionis fulgebat clarissima Lux divinæ sapientiæ in
Intellectu: Lux naturalis ad bonum propensionis in Appetitu ratio-
nali, Lux puritatis in appetitu sensitivo, Lux impassibilitatis in toto
corpore. Verum heu! post commissum Protoplastorum
peccatum omnis Lux est extincta. In locum sapientiæ successe-
runt tenebræ ignorantia; In locum sanctitatis tenebræ malitiæ; in
locum

Imago Dei amissa

27

locum puritatis tenebræ libidinum; in locum impassibilitatis tenebræ
miseriarum ô miserabilem humani generis faciem!

Stat coma, mens horret, flet gena, dextra riget,

Quanta sit hominis nondum renati miseria non meis, sed
elegantissimis Lutheri verbis, in quæ Tom. 3. Jen. Germ. f. 173.
definit, exprimam: Das Geistliche Finsterniß ist das aller-
größste Unglück und vngnade; Hergegen das geistliche Liecht
ist das aller gröste glück und Gnade. Denn was kan greu-
lchers seyn / Als Blindheit des Herzen und vnwissen in Gött-
lichen sachen. Was kan lieblicher und Edelers seyn / denn
ein erleucht Herz und erkäneniß Gottes? Dort kan nichts denn
eitel böses seyn / das auch guts nicht gut ist / obs schon da wehre:
Die kan nichts denn gutes seyn / das auch Gutes nicht
so seyn ist / obs schon da wehre: Denn was kan dem schae-
den der Gott selber kenneet und Hat? Was kan dem frommen /
der Gottes beraubet ist; und den Teufel hat? Quapropter
quô majoribus miseriæ tris sumus involuti, eô diligentio-
ri curâ de remedio nobis prospicere debemus. Exorta nobis est
Lux, Christus: Affulsit nobis lumen Evangelij. Ad illam nostro-
rum oculorum aciem convertere; Juxta hoc vitam nostram
componere debemus.

2. Multiplicatio & *Vocatio gentium* maximum Dei benefici-
um est, quo nos ad æternam observantiam & perpetuam gratia-
rum actionem invitat.

3. *Evangelij Vox* afflictis conscientis veram lætitiæ affert.
Ardenti ergò devotione aures illi sunt locandæ.

4. Christus à spiritualibus hostibus nos liberavit. Caveamus
ergò nobis, ne in illorum potestatem iterum redigamur.

5. Ex Prophetica loquendi consuetudine, quâ de rebus fu-
turis, tanquam præsentibus loquitur, certitudinem verbi Divini
discimus. Huc spectat pulcherrimum dictum Hugonis: *Quic-*

Hugo.
» quid in Scriptura d. docetur, veritas est: qui quid præcipitur, Bonitas
» est, qui quid promittitur, felicitas est. Quia Deus est veritas sine men-
» dacio; Bonitas sine malitia, Felicitas sine Miseria.

6. Incar-

6. Incarnatio Filij Dei est certissima amoris erga nos indici-
na. Cum Loth à Rege Cedor-laomer captivus abduceretur, A-
brahamus, singulari amore, quò erga Lothum flagrabat, excita-
tus, relicto tentorio suo, hostem persequabatur, ac cognatum su-
um in pristinam libertatem asserabat. Ast longè ardentior a-
moris Flamma ex Incarnatione Filij Dei emicuit! Infernalis Ce-
dor-laomer nos in æternam abduxerat captivitatem. Christus
verò Æternus Dei Filius relicto coeli habitaculo in mundum se-
demisit, ubi cum hostibus certavit, & nos ex illorum potestate
liberavit. O gratiam sine modo! ô charitatem sine exemplo! Ma-
gnificetur à nobis parvulus magnus Dominus, (ita loquitur Bernh. serm. 3.
Super Missus est) quos ut faceret magnos factus est parvulus. Parvulus
natus est nobis, non sibi, non Angelis, qui cum magnum haberent, parvu-
lum non requirebant. Magnus dies Angelorum (loquor cum Augusti-
no ex Serm. 22. de Tempore) parvus fit in die hominum. Conditor
solus, conditus sub sole. Effector coeli & terræ sub caelo exortus in terra.
Ineffabiliter sapiens, sapienter infans, Mundum implens, in praesepio ja-
cens, sidera regens: ubera lambens: Ita magnus in forma Dei, brevis in
forma servi, ut nec ista brevitatem magnitudo illa minueretur, nec illa
magnitudine ista brevitatem premeretur, Neq; enim quando membra
humana suscepit, opera divina deseruit &c. Diligamus igitur eum,
quoniam ipse prior nos dilexit.

7. Christus non solum verus homo, sed & verus Deus est

8. Quod ipse crucem pro nobis bajulavit, gratissimam mente
agnoscere debemus.

9. Quoniam Christus Admirabilis est, ideo nullis periculis
vel tentationibus succumbere debemus, quippè qui scimus,
diligentibus Deum omnia simul adjumento esse ad bonum Rom. 8. 28.

10. Si fluctuas aut nescis quid eligendum sit, summum cœ-
lestis aulae consiliarium Christum adj; Si in salebris versaris &
perplexus es, hunc consiliarium consule. Si depressæ mentis
es, hunc consiliarum invoca. Si de vitæ statu deliberas & igno-
ras qui tibi salutaris sit, implora ejusdem auxilium. Is tibi instar
columnæ Hebræorum viam in deserto hujus mundi monstrabit,
ac in promissam terram viventium præibit. Ipse est nobis à con-

E

filij

A minore ad majus.

Bernhard.

Augustinus.

filii Ecclesiasticis, sincerum Dei cultum propagando Act. 2. 38. Est nobis à consiliis Politicis salutaria consilia Principibus instillando, instillata promovendo, ac sententiam decisivam in casibus dubiis suggerendo 1. Reg. 3. v. 25. Est nobis à consiliis domesticis, media rei familiari inservientia, nobis offerendo Tob. 5. 5. Ipse est consiliarius sapientissimus, qui omnia callet; laboriosissimus, qui omnia dirigit, fidelissimus, qui omnia procurat.

11. Christus est heros & Deus fortis. In periculis ergo ingruentibus animum non abiiciamus, præsertim in hiscè exulceratis temporibus, ubi Ecclesia Dei instar navis in oceano hujus mundi variis persecutionum procellis quatitur. Christus est ille heros, qui furibundo hosti capistrum iniicere valet, qui Sennaberibum per Angelum fugare, Herodem per eundem occidere, Nebucadnezareem in desertum extrudere, Julianum Apostatam celesti fulmine percutere potest.

12. Christus nobis paterna præstat beneficia. Cur autem eum ut Patrem non veneramus? Mal. 1. v. 6.

13. Ad monemur de mutua pace colenda, quoniam Christus spirituales Pacem nobis attulit.

14. Regnum Christi est æternum, quod administrat in iudicio, impios puniendo, & justitia, pijs præmia conferendo. Nobis itaque incumbit, vitam sobriam, & Christianorum nomine dignam ducere, ne cum impijs ex debito pœnas luamus, sed cum pijs præmia ex gratia reporremus.

PARS SECUNDA.

Verbum misit Dominus] Absolutâ primâ concionis parte, Esaias ad alteram transit, in qua horrenda comminationum fulgura ejaculatur. LXX. vertunt: $\Theta\acute{\alpha}\nu\alpha\lambda\omicron\nu\ \epsilon\pi\acute{\epsilon}\sigma\eta\lambda\epsilon\ \kappa\upsilon\rho\iota$, legentes דָּבָר quod pestem notat, pro דָּבָר quod Verbum significat. Cornelius à Lapide versionem hanc approbat, quia (inquit) verbum illud, quod Dominus misit in Jacob, illi pestem & exitium reipsâ intulit.

1. Verum sententiam hanc non facimus nostram, quia 1. in textu
2. Hebr non legitur דָּבָר pestis, sed דָּבָר 2. non statim Propheta pœnas denunciât, sed antequam id faciat, quædam præfatur, ut

textu

Deber ꝑ Dabar

ἐπίχριστος

textus *συνεπεια* ostendit 3. non quæritur hîc, quid verbū illud] Isra-
elitis portederit & prædixerit, sed quid illud fuerit, quod Doming
misisse dicitur. Hieronymus textum ita exponit: *Misit Deus Filium*
suum ad Jacob, & venit ad Israël id est ad gentium populum. Sed e-
nim i. non verisimile est prophetam ad descriptionem Messia
redire, quam modò in præcedentibus absolvit 2. Jacob & Israel
h. l. unum eundemq; populum, nimirum posteros Jacobi seu
Israëlis per metonymiam efficientis exprimunt. Nos verbum
illud de Prophetia interpretamur, quæ in textu sequitur, quâq;
pænæ fatales Israelitis prædicuntur.

Cecidit] *כפול* Vates ad similitudinem illam respicit, quâ Ver-
bum Dei semini comparatur, quod in terram spargitur, ut suo
tempore emergat, ac vires suas exerat.

Et sciet omnis Populus] id est Experietur. Verba enim notitiæ
apud Hebræos affectum notant. Vulgata legit. *Et sciet.* Ast
fontes Veritatis ita fluunt: *וירעו ויכירו* & *cognoverunt populus*
(plurale cum singulari construitur ut supra) ubi non habetur
conversivum mutans significationem Præteriti *וירעו* in significa-
tionem futuri, sed copulativum, quod illud cum præcedenti con-
nectit, & pro Præterito habendum esse docet.

Omnis] *כול* propriè Vniversitatem notat; at cum affixo (ut h. l.)
vim distributionis notat vid. Ps. 8. v. 8.

Ephraim] hoc est synecdochicè totum Regnum Israëlis seu de-
cem tribuum.

Et habitantes] Hebr. *ויושב* ad præcedens nomen *העם*
spicit.

Samariam] Hæc erat metropolis Regni.

Insuperbia] *בגאון* nomen à rad. *גאן* Altum seu excelsum
esse.

Et magnitudine cordis] Phrasi Hebræa idem vitium perstringi-
tur. Germ. *Hoher Muth.*

Dicentes] Heb. *אמרו* ad dicendum:

Lateres ceciderunt] Recensens verba Hebræorū, per lateres me-
tonymicè viliora ac infirmiora ædificia intelligit, quæ dejecta e-
rant à Syris 2. Reg. 13. v. 3. & 7. & à Tiglat Pelassare 2. Reg. 15. v. 29.

E 2

Adeo

v. 8.

v. 9.

Adeo enim elati erant Judæi, ut non solum accepta damna parvi æstimarent, & sua peccata præ fastu non agnoscerent, sed & superbiam suam in sumtuosis ædificiis declarare pergerent.

Sed quadris Lapidibus] Tremellius Hebr. לִבְנֵי אֲבָנִים per lapidem cæsum exprimit; Pagninus per levigatum. Lutherus ita: Ziegelsteine sind gefallen &c. Aliàs vox לִבְנֵי אֲבָנִים lapidem ferrò politum notat 1. Reg. 5. v. 17. Sensus est: Passi quidem sumus cladem, cum habitacula nostra destruerentur; verum hoc non obstante elegantiora exstruemus.

v. 10.

Sycomoros] id est per metonymiam materiæ domos, ex ligno Sycomorum fabricatas.

De Sycomoro Dioscorides in lib. 1. de materia medica c. 144. p. mihi 104. ita scribit: Sycomorum aliqui etiam Sycaminum id est morum vocant, cujus fructus sycomorum etiam propter inefficacem gustum appellatur. Arbor est magna, fico similis, frondosa, multò lacte abundans, foliis mori, pomum ter aut quater anno affert, non ramis ut ficus, sed caudice ipso, caprifico non dissimile, dulcius grossis, sine granis interioribus, quod non maturescit, nisi ungue aut ferrò scalpatur &c.

Succiderunt] Rectius cum Pagnino & Tremellio legitur: Succisæ sunt. In Hebr. n. est Præt. pl. in Pual $\text{עָרַבְתִּי אֶת הָאֲבָנִים}$ à rad עָרַב succidit.

v. 11.

Sed cedros immutabimus] id est Præstantiora domicilia erigemus. Est $\epsilon\pi\epsilon\chi\eta\gamma\eta\sigma\iota\varsigma$ præcedentium.

Et elevabit Dominus] Descriptâ culpâ Israelitarum jam pœnam subsecuturam annectit.

Hostes Rasin:] צָרִי רִזִּין Quoniam Israelitæ in Rezin ejusq; potentiam, propter copulam confœderationis, quâ se invicem attingebant, magnam ponebant fiduciam, ideò Deus minatur, se contra eum hostes excitare velle, Assyrios scilicet, ut sequitur, cujus comminationis complementum vide 2. Reg. 16. v. 7. & seq.

Super eum] Primò quidem super Retsinem; deindè quoque super Ephraimitas.

Inimicos ejus in tumultum convertet.] Rectius ita legitur: Et Inimicos ejus commiscebit. In Hebr. enim מִן־בְּרִיִּים fut. II. in Piel à rad. מִן־בְּרִי quæ in Kal quidem Vngere; in Piel verò commiscere significat.

ficat. Confirmat autem Propheta sententiam suam modò expositam.

Syriam) Alij Heb. אַרְמֵי reddunt. Syrios, quod est nomen proprium Viri Gen. 10. v. 22. à quo posterì Syri & Aramæi dicuntur.

Ab oriente) אֶרֶץ אֲחֵרָה Ab anteriore parte.

Philisthim ab occidente] Philistæi, quorum Script. sæpius meminit, Israelitis infensissimi, ab occidente seu à tergo excitandi dicuntur. Nam Philistæi (ut Lutherus in præfatione super Esaiam autor est) respectu Hierosolymæ versus occidentem siti erant.

Devorabunt Israel toto ore) id est Regnum ipsorum penitus evertent. vid. 2. Reg. 16. 17. & 18.

In omnibus his) Heb. בְּכֹל אֲנִי In omni hoc.

Non est aversus furor ejus. Non intelligit furorem Regis Assyrii, sed Iram Dei, respiciens ad v. 8. v. 12.

Sed ad huc manus ejus est extenta] scil. ad feriendum Israelitas. Manus de Deo ἀνθρωποπρασως dicitur.

Et populus non est reversus] Causam exponit, cur Dei manus ad huc extenta sit, quia populus ad Deum per veram poenitentiam se non converterit. Hæc enim dicitur: תְּשׁוּבָה Regressus à rad. שׁוּב Deut 30. 2. v. 13.

Et Dominum exercituum non inquisiverunt.) Duplici phrasi unam eandemque rem describit Verbum שָׁרַר diligentem inquisitionem notat, quæ fit, quando vel seriæ preces ad Deum funduntur, uti hæc phrasis sumitur, Psal. 9. v. 11. Psal. 34. 5. vel mandata divina observantur 2. Chron. 14. 4.

Et disperdet Dominus &c.) In Heb. יִכְרֵת id est excidet à R. כָּרַח complementum vide 2. Reg 17.

Incurvantem & Refrenantem) וְאִגְמוֹן כַּפָּה id est Ramum & Juncum.

Longevus & honorabilis) Alii: Senex & honorabilis vultu senelatus facie. Lutherus reddit verba Proph. in plurali ita: Die alten Ehrlichen Leute sind der Kopf. v. 14.

Is est caput) Ratione Dignitatis, quam caput in ordine ad reliqua membra obtinet. Comparatur enim hic totum Reip. corpus venenatæ alicui bestię non secus ac cap. 7. v. 20.

Propheta docens mendacium.) Qui mendacium quasi spargit. In Hebr. enim est participium in Hiphil מוֹרֵר à rad. יָרַר spargere proijcere, quod translato docere significat.

Pseudo propheta cur
dicantur cauda 1.
2.

Ipsa est cauda) Ignominio sò hoc titulo Pseudo Prophetae infignuntur. ob venenum Doctrinae, quo alios inficiebant 2. propter studium adulationis, quo cuncta ad placitum magnatum docebant. Coeterum ut per caput & caudam gubernatores populi notantur: Ita verisimile est per ramum & juncum juvenes & viduas, quarum v. 13. mentio fit, intelligi. Illi enim juncus propter morum flexibilitatem, Hæ verò Arundini propter capitis (Mariti Eph. 5. v. 23.) abscissionem non incommodè comparari possunt.

v. 15. Et erunt qui beatificant populum) Ex Hebr. rectius: Et sunt beatificantes populum id est Pseudo Prophetae.

Seducentes:) מְדַעִים id est Errare facientes.

Qui beatificantur) id est qui inanibus verborum muscipulis à Pseudo Prophetis decipiuntur.

Præcipitati) Alii vertunt: absorpti; Alij: obteati (tenebris ignorantia) Alij: perditii, quia Participium in Pual מְכַלְעִים illa omnia significare potest.

v. 16. Propter hoc super adolescentulos ejus non letabitur Dominus) id est non parcat eis. Dicitur enim Deus letari in populo, quando hic præceptis obtemperat, e contra verò legitur tristari, quando obicem Spiritui S. ponit Gen. 6. 6. Eph. 4. 30.

Et pupillarum ejus) In Hebr. est vox מְדַעִים quæ gemellos significat Gen. 25. 4.

Viduarum non miserebitur) subest tacita ἀλλ' ἰδεοῖς: Qui aliàs pupillarum Pater, & viduarum Judex audit, is illis ob peccata non parcat. Quia omnis hypocrita est & nequam) Juxta tenorem verborum ita legitur: Quoniam totus ille (scil. populus) contaminatus seu hypocrita est & malus.

Et univrsum os locutum est stultitiam) Planius sic: omne os loquens stultitiam, stultitia autem h. l. pro peccatis & flagitiis sumitur ut Gen. 34. 7.

v. 17. Succensa est quasi ignis impietas) Quidam verba Prophetae de culpa & peccato Israelis exponunt, quisid: P. Quemadmodum ignis, in sylvam immisus subito vires nanciscitur, ac in magnam flammam erumpit, ita, ut propter fumi ascendentis densitatem

aer

aer obscuretur: Sic impietas in Israele ubivis exarsit, ac maximè
apud omnes incrementum acquisivit. Alii existimant Esaiam
de poena loqui, & iram Dei igni ardenti comparare, qui non so-
lum caput, sed & vulgum absumat, quod probant in genere ex illis
locis, in quibus furor Dei igni accenso assimilatur Deut 33. 37.
Job: 31. 12. Esa: 26. 11. 12. in specie verò ex ipso textu, in quo Dominus
puniens & iratus introducit v. 14. Neutra expositio à textu est
aliena.

Veprem & Spinam vorabit) Heb. לֶחֶם comedit.

Et convolvetur in superbia fumi) id est in elevatione fumi.

In ira Domini exercituum conturbata est terra.) Exponi hæc possunt v. 18.
vel de poena impietatis pedissequas calamitate scil. quo nomine
tenebrarum adumbratur v. 1. vel de culpa & ipsa omnium rerum
confusione quæ tum temporis in populo Jud. grassabatur.

Et erit Populus quasi cibus ignis) Respicit ad comparationem in
præced. v. institutam.

Vir fratri suo non parcet.) Quisq; fratri suo non parcet. Notan-
tur Rapinæ & אֶסְרָיִים.

Et declinabit ad dextram.) Rectius: Et scindet (אֶרְבֵּי אֶרֶץ ab-
scidit) quo verbo ipsa crudelitas & inexplebilis fames notatur.

Et comedet ad sinistram) Amplificatur Rapinæ per distributionē.

Et non saturabitur) Rectius saturati sunt: propter præc. pl. שָׂבְעוּ v. 19.

Vnus quisq; carnem Brachij sui vorabit] In Heb. sing. בָּרֶחֶם constr.
cum pl. לֶחֶם ut notet vim distributionis. Per carnem Brachij
sunt, qui intelligunt fratres & cognatos, qui ideò caro brachij
vocantur, quia sint quasi unum cognationis corpus, ita ut hic sit
sensus vatis: Quisq; cognatos suos opibus & vita spoliabit.
Alii verba Prophetæ de inexplebili fame exponunt:
Alij hyperbolen in iisdem quarunt.

Manasses Ephraim, & Ephraim Manassen) id est Vna tribus aliam,
Ephraimitæ Manassitas devorabunt, inter quos alias fortius co-
gnationis vinculum intercedit.

Simul ipsi contra Judæam) id est Judæos:

In omnibus his non est aversus furor ejus &c.) Hic versus quasi in-
tercalaris est, & tertiâ vice jam sermoni Prophetico intermisce-
tur, quò infallibilis Prophetiæ veritas, & implacabilis iræ divina
severitas indicatur.

Quæstio

caro brachij

Quæstiones.

1. An ex h. l. quò Propheta ignis succensi meminit, Purgatorium probari possit?

Ita opinatur Bellarm. l. 1. de Purg. c. 3 col. 119. fretus testimonio Basilii, qui super h. l. ita dicat: Per confessionem peccatum arefieri, ut igne purgatorio post hanc vitam absorbi possit. Verum Bellarm. aquam cribro haurit. Nam I. hæc interpretatio textui maximam vim facit, quippè in quo tantum de interitu Regni Israhelici agitur, ut hætenus vidimus II. varia absurditatum monstra secum trahit: nam 1. Propheta loquitur de igne, impietatem succendentem id est atrociam & mortalia populi peccata devorante; Ast ignis Purgat. non peccata mortalia, sed tantum leves venialium delictorum maculas purgat juxta Bellarm l. 2. de Purg. c. 1. in fine.

Bellarmino refutat

I.

II.

Absurda

I.

2.

3.

4.

2. Propheta agit de igne similitudinario, non verò de reali & physico, dicit enim Accensa est impietas (ὤνδ) sicut ignis. Jam verò juxta eundem Bellarm. Ignis Purgat. verus ignis est. 3. Esaias loq. de ejusmodi igne, qui non extinguitur, tribus enim vicibus hunc versum repetijt: In hoc non est averfus furor eius &c. At ex hypothesi Pontificiorum Deo per pœnas Purgatorii satisfacit, ut irâ erga illa flagrare cesset. 4. Dicitur hic Vnusquisq; carnem brachii sui vorare v. 19. Num autem quæso in furno Purgatorio talis animarum mutua laniena & ἀσπογία est, ut una alteram deglutiat. Vident profectò omnes, qui non ad nauseam poculo Romanæ Thaidis inebriati sunt, Bellarmini locum planè ἀλότειον esse. III. Præterea Interpretamentum Roberti contrariatur orthodoxæ Antiquitati. Hieron. in comm. Cyrill. in lib. super Esa c. 6. Lyran. super h. l. & alii, qui à nostris stant partibus, & dictum Prophetæ de peccatis Israelitarum, & ira Dei exponunt. IV. Bellarm quidè speciosò Basilii titulo sententiam suam incrustat, verum truncatè eundem citat nam 1. ipse de purgatorio super terram loquitur, dicit enim hunc esse ignem, quem Christus venit mittere in terram Luc 12. v. 49. Item terrena tradi deponenda agni punitiva 2. verbis illis Basilij hæc addit: Post hanc vitam. V. saniores Pontificij ignem de Impietate intelligunt, & sic Bellarm. turpiter deserunt. Cornelius à Lapide in comm. super h. l. verba Prophetæ

III.

IV.

Purgatorium super terram

V.

I.

2.

de

de Impietate, stipulas vulgi & arbores nobilium devorante exponit, & Bellarm. argumentum, quod ex illis ducit plane silentio involuit. Similiter Maldonatus in comm. super Jerem. c. 4. v. 4. p. 21. & super Ezechiel. c. 28. v. 18. p. 87. textum Propheticum interpretatur.

II. Quomodo hæc propositio: Honorabilis est caput, sit exponenda?

Resp. Piscator in Schol. eam ita exponit: Honorabilis significat caput. Verum latet anguis in herba. Nullò enim Oedipò opus est, qui explicet, quòrum Piscator periculosâ hac locutione tendat, eò nimirum, ut simili glossematis cerussâ verba Institutionis obducere queat Nos ei opponimus hanc regulam: Tropus nunquam est in copula, de qua alibi fufius agitur.

EVANGELIO QUAERITUR

1. Deus suam misericordiam Israelitâ denegat, qui tamen alibi profitemur, se morte peccatoris non delectari. Ez. 18. v. 32. . Resp. Ipsi non est res cum peccatoribus ejusmodi, qui sunt sanabiles de quibus apud Ezech loquitur, sed cum illis qui planè obstinati & desperati ad meliorem frugem redire nolunt.

Peccatores sanabiles & misericordes.

2. Deus manu suâ extensâ hostes elevaturus & bellum immisurus dicitur, & tamen David Belli immisionem manus hostium vocat, e contra verò pestem grassantem, quam manum DEI appellat, pro bello eligit. 2. Sam. 24. v. 14. Resp. 1. Possunt verba illa: Manus ejus extenta est, non tantum

ad cladem, quam perpeffuri erant Israelitæ, sed etiam ad omnes pœnas in genere, quas prædicat Propheta referri. 2. Quamvis pœna illa, quâ Deus hostes excitat, etiam suò sensu vocetur manus DEI, ratione nempe directionis ac præscientiæ, tamen electioni Davidis, quâ pestem mavult sufferre quàm bellum, sua adhuc constat integritas: nam Manus hostium 1. sunt sceleratissime, quæ neq; innocentibus parcunt 2. sunt nocentissime, quia miseros homines tantis verborum ac afflictionum sarcasmis exagitant, ut non solum corpus, sed & animam interdum in exitium præcipitent, sicut quotidiana experientia testatur.

Manus hostium
1
2

3. sunt iniquissime, quæ non subsistunt vel quiescunt, sed omne scvitia genus exercere pergunt, Contra verò DEI manus 1. est sanctissima, quæ saltem ob peccata punit Psal. 90. v. 9. 2. moderatissima, quæ pijs in morte solatium præbet, quippè quibus Mors est janua ad vitam.

3.
Manus Dei
1
2

3. optima, quæ non sinit nos tentari suprâ id quod possumus. 1. Cor 10. v. 13.

3.

Loci Morales.

1. Deus hunc ferè ordinē sequitur, ut peccatores per Ministros de peccatis & penitentia agenda commanfaciat, antequam penas ingruere permittat, idq; facit ideo 1. Ut omnes sciant se acerbissimum peccati odium profiteri 2. Ut pensculent penas non forte fortuna, sed propter antegressa scelera immitti. 3. ut aliqui ad penitentiam invitentur. 4. ne pertinaces peccatores habeant, quod præendant.

2. Superbia luxurians, securitas, & si quæ sunt alia ingentia peccata, ingentes penas antecedere solent.

3. Hostes divinitus excitantur, ut supplicia à præfractis peccatoribus sumantur.

4. Quo diutius & longius pænæ divinæ extrahuntur, eò graviores evadunt, quando immittuntur.

5. Respubl. est corpus membris etiam noxijs constans, quæ amputari & abscindi legitimo modo debent.

6. Pseudodoctores sunt venenata membra, quæ alios inficiunt.

7. Grassante vno peccato plura sequi solent.

8. Hypocrisis est peccatum, DEO quàm maximè exosum.

9. Quando irascitur Deus, tunc omnes Reip. status & ordines perturbantur.

10. Ab impenitentibus non cessat ultio divina. Emendemus igitur vitam per seriam penitentiam ne etiam nos Deus, irâ commotus, excindat. Revertamur à malo ad bonum, à morte ad vitam, à tenebris ad lucem. Similes sumus Israelitis in culpa, cur non similes esse mus in pena? Hanc ut avertamus, illam tollamus.

Flagrat Deus igne iræ suæ adversus peccata. Extinguamus hunc copiosissimo preciosissimi sanguinis Christi imbre, nec omittamus lacrimas veræ & salutaris penitentia, quæ bonorum operum ferax esse solet. Neq; enim salutaris est penitentia, quam subsequens co- inquinat culpa & Malitia.

Claudite jam Rivos textus, sat pra-
ta biberunt.

DEO SOLI GLORIA.

Ad

I.

προς Φώνησις

*Ad Præstantissimum & doctissimum Dn. M. Respondentem,
Fautorem & amicum suum honorandum, per allusionem
ad præmialia Disputationis.*

Quid, nisi palmarem laudis ferat ille corollam,
Quo, nisi prælargo munere dignus, ovet?
Historica pandit quicunq; sacraria *Capsæ*,
Jucundaq; alios utilitate beat:
Quiq; simul *Legum* numerosa *Volumina* censet,
Divini enodat iudiciumq; fori.
Atq; salutaris qui sit *Medicina* paranda,
Monstrat, quæ corpus sospitet atq; animam;
Et pulcra hinc referat qui *Thesauraria*, & *Hortos*,
Ingentes oculis deliciasq; facit.
Qui *Fundam*, *Scutum*, *Loricam* ritè ministrat,
Cunctaq; queis hostis funditur, *Arma* docet.
Qui veras depromit *Opes Epulasq;* salubres
Expedit, atq; sitim *Fonte* subinde levat.
Singula qui præstat, benè rem gerit, indeq; largam
Laudis materiem promeruisse potest.
At verò; SCHNEIDERE, uno feliciter ausu
Dum nobis isthæc exhibuisse cupis;
Quid, nisi palmarem laudis mereare corollam,
Quo nisi prælargo munere dignus oves.

Fusa

à

M. Samuele Hain.

Culmbacens. Franco.

Genti

Geenti, quam mentis quasi cinxerat alta caligo
Lumen, Esaias, clarum promittit, eadem:

Quod splendore suo, nos letificante coruscet.

Atq; suâ Divâ naturâ nobile, fulget.

Predicat hoc lumen presenti tempore coetus

Gentibus ex coecis conversus Christicolarum,

Sed falsis glossis non obfuscare verentur

Judaus, Photinus, calvaq; rafaq; secta.

Manè auffert primus, naturam denegat alter.

Lucem postremi minuunt errore maligno.

Ast has errorum nebulas **SCHNEIDERE** repellis!

Sincera lucem fidei docteq; repurgas.

Gratulor ergo pio tibi de conamine Fautor

(Quod multa specimen doctrinae prodit aperte)

Faxit Jova bonus, qui lux clarissima, detq;

Ut tandem in cathedra temploq; refulgeat aucta.

Lux tua, luxq; sis gloriosa apud astra beata!

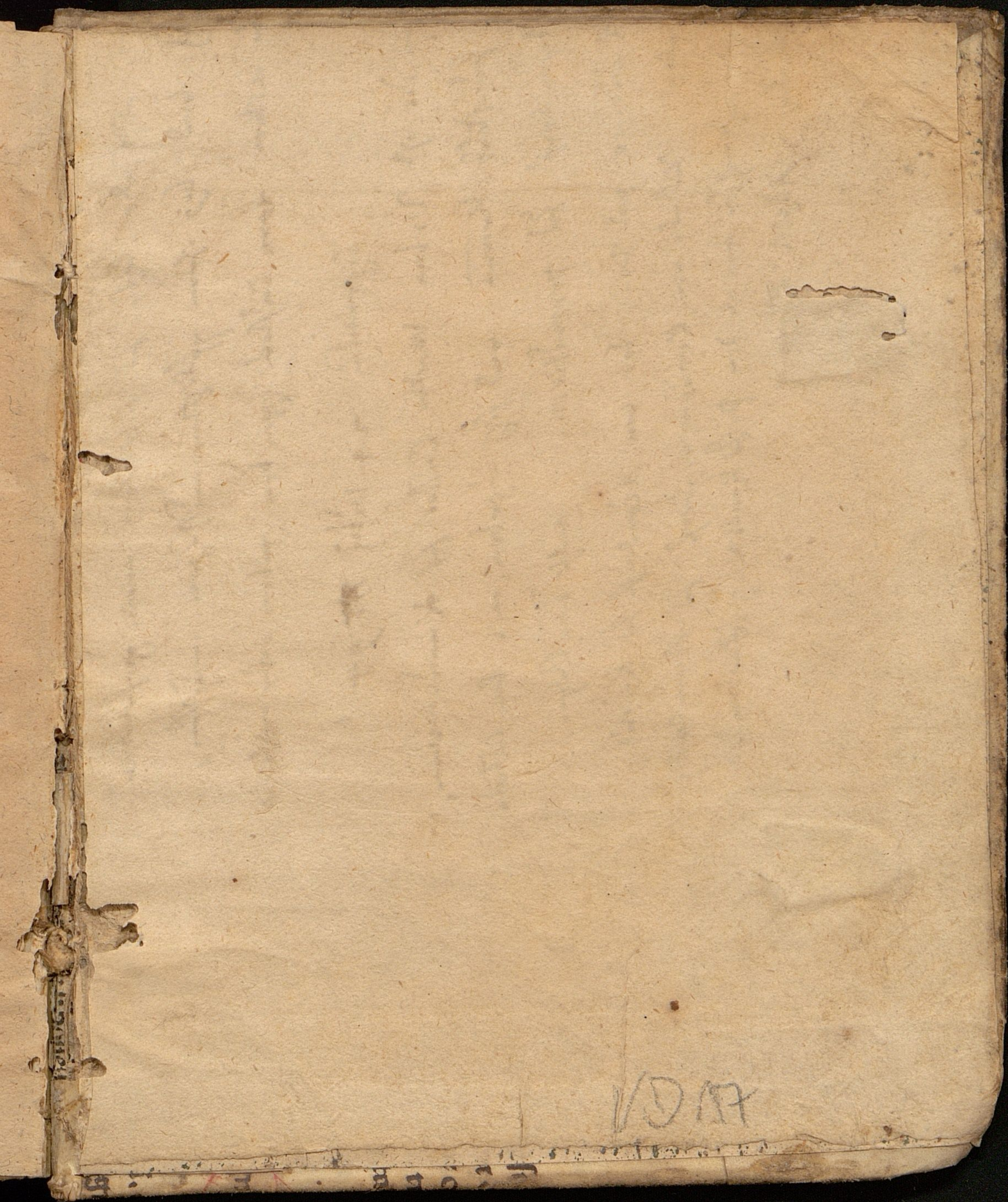
Amicitia ergò approp:

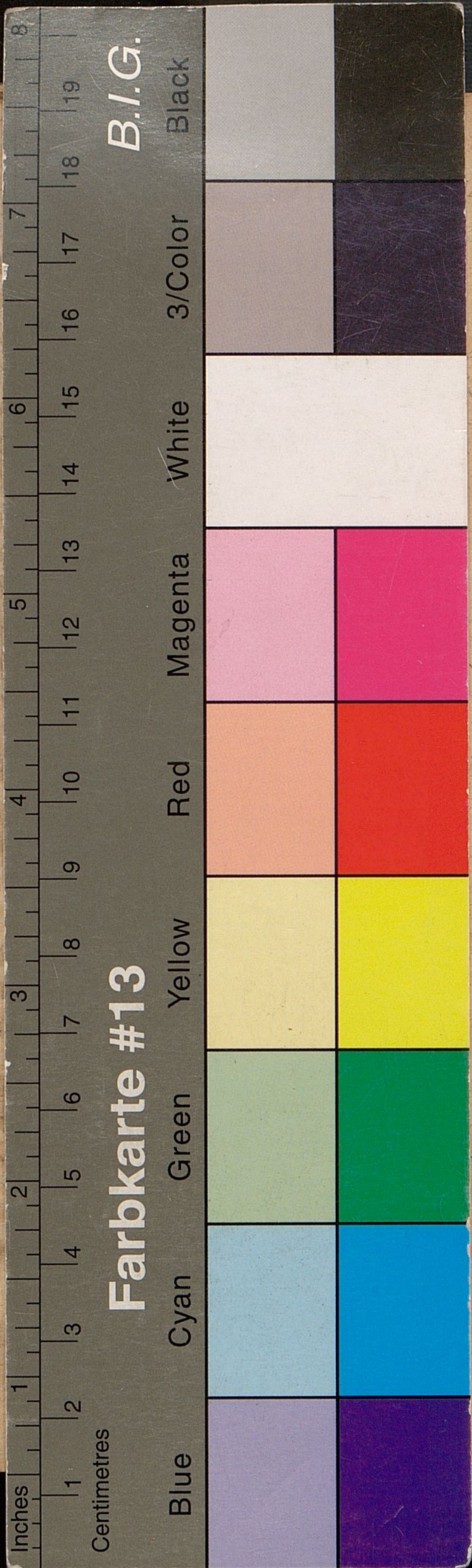
M. Christianus Jngen.

Chemnic.

F I N I S.

XX
EXPLANATIO
CAP IX. ESAIÆ,

Quam

Deo ter opt. Max. potenter adjuvante,

SUB PRÆSIDIO

Viri Admodum Reverendi, Excellentissimi & Clarissimi

DN. VVILHELMI LYSERI,
Sacrosanctæ Theologiæ Doctoris & Professoris pu-
blici celeberrimi, Alumnorum Electoralium Inspectoris
Gravissimi, RECTORIS H. T. MAGNIFICI, Præceptoris ac
Promotoris sui, sanctâ observantiâ ætatem
colendi,

Publico Examini subijcit.

M. MICHAEL SCHNEIDER
Betterfeldâ-Saxo.

Ad d. 30. Decembris In auditorio Majori.

WITTEBERGÆ,

Typis Hæredum CHRISTIANI THAM,

Anno 1719 cXXX,

20+